

MAJDAGARNA 2008

Interna nordiska studiedagar för
läkepedagogik och socialterapi

Vägar till en intuitiv metodik

30 april – 4 maj 2008 i Kulturhuset, Ytterjärna.
Nordiska förbundet för läkepedagogik och socialterapi

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	3
VÄLKOMSTHÄLSNING OCH INLEDNING TILL MÖTET	4
VÄRLDSPOLARITETEN – LUCIFER OCH ARIMAN	8
SPIRITUEL EMPATI I MENNESKEMØDET – VEJE TIL EN.....	13
INTUITIV METODIK.....	13
SAMBANDET MELLAN MÄNNISKOKUNSKAP OCH VÄRDEGRUND	18
LYTT – ERKJENN.....	26
PUNKT OCH KRETS – POLÄRA VÄGAR TILL INTUITION	34

FÖRORD

Majdagarna 2008 har temat Vägar till en intuitiv metodik.

Följande föredrag är nedskrivna från inspelade kassettband och har därigenom muntlig karaktär, föredragshållarna har fått möjlighet att redigera efter utskrift:

- Inledning till mötet – av Dick Tibbling
- Världspolariteten Lucifer och Ariman – av Jon Geelmuyden
- Sambandet mellan människokunskap och värdegrund – av Dick Tibbling
- Punkt och krets – polära vägar till intuition – av Ekkehard Fiedler

Två föredrag har lämnats in i skriftlig form av föredragshållaren själv:

- Spirituell empati i människomötet – av Lisbet Kolmos
- Lytt – erkjenn – av Gerd Eva Valøen

Ett varmt tack till Kerstin Hallenstam, INTAS AB, som gjort nedskrivningen, utformningen och bearbetningen av samtliga föredrag samt till Rijkhart Theissen, som stod för inspelningen på plats.

Hélène Blomqvist

Onsdagen den 30 april

VÄLKOMSTHÄLSNING OCH INLEDNING TILL MÖTET

av Dick Tibbling

Då skulle jag vilja hälsa alla hjärtligt välkomna till årets Majdagar! Det som jag är mest orolig för just nu, det är den här grejen, det känns som man sitter i cockpit och vår flight ska just börja. Vädret är inte så bra, men vi hoppas ändå att hålla tidtabellen.

Det betyder att efter min inledning och Jons inledning kommer vi att ha möjlighet att gå ner till elden, som är nere vid sjön. Vi får hoppas att det inte spöregnar då! Sedan efter Valborgsfirandet vid elden så kan vi gå tillbaka igen till Kulturhuset och få lite förfriskningar, träffas och samtala med varandra. Så är kvällen tänkt att vara!

Årets tema är ju ”Vägar till en intuitiv metodik”. Underrubriken är ”Hur blir antroposofin till metod inom Läkepedagogik och Socialterapi”. Och anledningen till att vi har valt att ha just det temat, det beror på att i januari förra året när Rüdiger Grimm var här, han är sekreterare för det läkepedagogiska och socialterapeutiska arbetet vid Goetheanum, alltså inom den medicinska sektionen. Han kom hit och höll ett föredrag om just det här temat. Vi tyckte att det var så centralt och så spännande egentligen, det betydde något för vårt arbete att han höll det föredraget. Men att det behövde fortsätta att bearbetas, de här temana som han hade, fördjupas på olika sätt och det är precis det som vi har möjlighet att göra nu under dessa Majdagar. Och egentligen det här med intuitiv metodik kan låta kanske lite högravande. Hur ska man få en intuition? Och en intuition låter ganska storslaget på något sätt. Men egentligen vad det handlar om är att få rätt idé vid rätt tidpunkt. Hur får man rätt idé vid rätt tidpunkt? Vi vet ju att hela vårt arbete är beroende av det. Vi kan ha våra metoder, våra inarbetade metoder, det kan vara bra metoder, men om vi inte får ha aktualiteten hela tiden, bevandret av metoderna med nya uppslag, nya insikter och med nya idéer i en konkret situation, ja då är det totalt dött. Vi är helt beroende av att få idéer vid rätt tidpunkt.

Det som jag tyckte var väldigt befriande var exemplet som Rüdiger Grimm tog, här kommer alltså Grimm från Goetheanum och ska tala om intuition. Vad var det för ett exempel han tog? Jo, han berättade om en läkepedagogisk verksamhet i Tyskland, som hade en pojke som hade svårigheter att komma tillbaka efter helgen. Jag tror många kan känna igen den situationen, att på söndagen när barnen eller ungdomarna ska tillbaka, kan det uppstå väldiga svårigheter och konflikter, en avgrund liksom. Den här situationen att barnet skulle tillbaka till den läkepedagogiska verksamheten trappades upp och det blev värre och värre, svårare och svårare. Situationen höll på att gå fullständigt överstyr och föräldrarna förlorade mer och mer sitt förtroende för den här läkepedagogiska verksamheten och man var på gränsen att man måste hitta någonting annat, så här kan det inte fortsätta. Man kanske måste ta sitt barn ut ur den här verksamheten, vilket skulle ha fått oerhörda konsekvenser både för barnet och för föräldrarna och för många andra människor, men det gick inte. Det var så traumatiskt varje söndag. Då var det en medarbetare på den här verksamheten som kom på att skulle man inte kunna be den här pojken att baka bröd på söndagen. Istället för att nervöst vänta på

katastrofen, kunde han väl baka bröd och det brödet skulle han kunna ta med sig tillbaka till den läkepedagogiska verksamheten och bjuda medarbetare och barn på. Man provade den idén och det visade det sig att det fungerade. Han bakade gärna, han återvände till den läkepedagogiska verksamheten och bjöd på det här brödet och det var första gången på oerhört lång tid som det inte blev katastrof och från det ögonblicket vände situationen. Han kunde vara kvar där och hans liv fick naturligtvis en annan inriktning, hans föräldrars liv fick en annan inriktning än om han tvingats sluta där.

Vilken idé att han ska baka bröd! Det var ju genialiskt, det fick oerhörda konsekvenser och samtidigt så enkelt, att alla kan känna igen liknande situationer ur vardagen, hela tiden. Man kanske inte tänker på att det här är faktiskt en intuition. Då är frågan vad var det för förutsättningar som den här medarbetaren hade för att komma på den här idén? Får man bara hur som helst idéer eller behövs det vissa förutsättningar för det? Det var det som Grimm gick in på och skisserade olika saker, så att säga, olika förutsättningar som finns när en idé plötsligt uppstår, en intuition. Det första som han nämnde, det var att det måste finnas en *relation*, en relation mellan den här medarbetaren och pojken, utan den relationen skulle han inte ha kunnat få den här idén. Han måste känna den här pojken. Han måste ha levt sig in i honom på ett bestämt sätt. Han kanske måste känna till också att pojken tyckte om att baka, alltså ur en kärleksfull inlevelse kan man skapa förutsättningar för att hitta de här fruktbara idéerna, det måste finnas den relationen, man kan säga empati. Hur empatin kan stegras och utvecklas i ett professionellt sammanhang, det kommer Lisbeth Kolmos att tala om imorgon, spirituell empati, som en förutsättning för goda idéer. Det är det vi har hela tiden, oftast sker det spontant och man reflekterar inte över vad det är för process. Det andra som jag nämnde, som är en förutsättning, det är vad man har för *föreställning om vad en människa är för något*. För de idéerna man får, är inte helt lössläppta och kommer från ingenstans, utan de relaterar till de föreställningar man har, vad är en människa?

Man får andra idéer om man tänker att människan är bara en biologisk varelse med vissa problem, det finns vissa fel, det finns vissa defekter i den här biologiska människan. Om man tänker så, får man idéer som relaterar till det sättet att tänka, tänker man att människan är kropp, själ och ande, då har man skapat en sorts himmel liksom över människan, då får man också idéer som är relaterade till *hela* människan och att människan är ett andligt väsen. Man får människokunskap, föreställningar om människan har direkt relation till vilken typ av intuition som det är möjligt att få överhuvudtaget. Den tredje faktorn som han nämnde var yrket, *yrkeskompetensen*, en som arbetar i vården med barnen, i det dagliga arbetet, får ju naturligtvis intuition som relaterar till det. Därför att man är i det skiktet hela tiden och ens tankar kommer ur det området, om någon är lärare, då har man idéer som är pedagogiska, man får pedagogiska uppslag.

Är någon verkstadsledare, ja då får man så att säga, verkstadsintuition. En läkare får intuition som har med läkaryrket att göra, mediciner, terapier av olika slag. Sen kan vi ju naturligtvis alla ha lite idéer, vi är inte helt fackidioter! Men ändå, vi tenderar att få idéer som har med vårt eget område att göra. Inom konstnärliga terapier, en musikterapeut får idéer som relaterar till det, målningsterapeut, en ridterapeut och så vidare. Man skapar förutsättningar på olika sätt för dessa idéer. Men så måste man ändå, trots dessa förutsättningar, vara öppen på något vis. Ni vet hur det är, ibland är man mer öppen än annars. Ibland är det lågt i tak. Det finns liksom ingen himmel riktig, det är lågtryck och tankarna är ... man måste anstränga sig oerhört för att överhuvudtaget komma på någonting, nytt. Det känns som att allt sitter fast, man är oinspirerad, helt enkelt. Frågan är om man kan påverka sin egen kapacitet, sin egen förmåga att vara öppen för nya tankar, nya idéer. Går det att göra det? Eller är man född som

man är och sedan är det så? Man har en talang eller så har man inte den talangen. Det vore ju otroligt deprimerande. Utan det är ju centralt i det antroposofiska sättet att förhålla sig till världen, att varje människa har en otroligt stor potential, en otroligt stor kapacitet till utveckling. Den utvecklingen kan man själv ansvara själv för i någon mån, man kan gå en skolningsväg, man kan meditera till exempel, meditation kan ha olika mål. Kanske att bli lugnare eller att få insikter i högre världar. Hur uppnår man kunskap om högre världar? Man kan ha en eterisk och ockult strävan, men det kan också vara så att man mediterar helt enkelt för att man ska bli bättre på jobbet. Därför att man ska kunna hämta ner tankar som behövs, annars kommer inga tankar, så meditation är ett sätt att skapa förutsättningar för sig själv att ta emot nya tankar och idéer.

Ett centralt tema i läkepedagogiska kursen, är ju meditation som presenteras i slutet av kursen, som har att göra med den läkepedagogiska meditationen, punkt och krets. Att kunna föreställa sig den otroligt stora omkretsen, kunna föreställa sig den oändligt lilla punkten och hur punkten rör sig och blir till krets. Och hur kretsen krymper ihop och blir till punkt och att det är en dynamik mellan punkt och krets. Och, säger Rudolf Steiner, ni måste förstå att en punkt är en krets och en krets är en punkt, det är samma sak. Men det är det ju inte, tycker man normalt, tvärtom är det den största polaritet som man kan föreställa sig. Till detta tema kommer Ekkehard Fiedler att tala om på söndag, den läkepedagogiska meditationen om punkt och krets. Det väsentliga i antroposofin, det väsentliga i läkepedagogik och socialterapi är inte att vi sitter i ett sorts museum och har ett inventarium av metoder. Vi har genom åren utvecklat många väldigt fina, goda metoder och de ska man använda förstås. Men själva kärnan i alltihop är att var och en kan hitta sin egen väg som läkepedagog och som socialterapeut och individualisera, förvandla metoderna till något eget och att metoderna utvecklas undan för undan. Utan det stagneras allting.

Därför tyckte vi också att det här var så viktigt att ta upp detta tema: ”Vägar till intuitiv metodik”. Rüdiger Grimm gav en ansats till att vi ska kunna förstå vad som oftast sker spontant, lite oreflekterat. Vi har inlevelse, relationer och empati, vi har en människobild, vi har en yrkeskompetens och profession. Vi kan meditera rent av och så händer det under, mirakel hela tiden i vardagen. Men det sker så där spontant, det är inte riktigt formulerat, vad är det för faktorer som gör det här. Jag hoppas att genom ett sådant här arbete skulle vi kunna komma närmare att formulera vår egen metodik. Så att om någon frågar: ”Hur gör ni med det här?” Jo, det är så här vi arbetar, så här ser det ut och då får vi de här resultaten. Därför att det som människor ser när de tittar på läkepedagogik och socialterapi överhuvudtaget på antroposofiska verksamheter, biodynamisk odling, bageri, waldorfpedagogik, antroposofisk medicin, så ser de ofta att det är goda resultat, praxis fungerar. Och så säger de: ”Vad konstigt att det är så goda resultat, när antroposoferna har så konstiga idéer”! Och då blir frågan, vad finns det för relation mellan idéerna och resultaten. Är resultaten goda *på grund av* idéerna om vad en människa är eller är det *trots* idéerna? En del tenderar att tänka att det är trots allt, så har de en bra verksamhet.

Här har vi en möjlighet att formulera tydligare de här faktorerna och bli medvetna om de här faktorerna, som verkar gynnsamt för att utveckla bra verksamheter. Rüdiger Grimm, han slutade sen med att ge uppmaningen att forska på det här området, vi har alla många exempel på när någonting har gått bra. Man kanske har varit i en svår situation och så kommer lösningen på den här situationen genom att en medarbetare fick en intuition som löste upp allting och som ledde situationen in på goda vägar. Sådana erfarenheter har vi och det är ju vardagens mirakler. Men det är oerhörda saker, som man lätt glömmer eller så är det nästa dag och nästa dag och så är det borta. Man skulle skriva upp det, man skulle undersöka under

vilka betingelser den här omvälvande idén kom. Jag tror att den här pojken som jag berättade om, med brödet, jag undrar om man vid den här krisen hade sökt sig till de bästa experterna i Tyskland, inom barnpsykiatri, professor den och professor den och frågat: ”Hur ska vi göra med den här pojken, hur ska vi få honom att vara glad och komma tillbaka på söndag eftermiddag. Jag tror inte en enda professor skulle ha kommit på idén att baka. Det var ju det som var så genialt och kanske kan de här Majdagarna vara en inledning just till att vi blir mer och mer uppmärksamma på och ta på allvar den intuition vi har hela tiden och försöka dokumentera det och se till de förutsättningarna som vi har och som vi hade när vi fick dem. Det var det som jag ville säga som inledning. Och nu kommer ett annat motiv som faktiskt också hör ihop nära med temat. Världspolariteten Lucifer och Ariman. Därför att det är nämligen en del av människokunskapen, att denna polaritet finns. Denna världspolaritet, som är en del av människan, att befinna sig i den världspolariteten, så det är människokunskap som Jon Geelmuyden nu kommer att tala om.

Tack!

Onsdagen den 30 april

VÄRLDSPOLARITETEN – LUCIFER OCH ARIMAN

av Jon Geelmuyden

Jag ska tala om bilden på programbladet för årets Majdagar, för det har jag fått som uppdrag sedan några år tillbaka att göra.

Det är ju så att vi har valt de här bilderna utifrån impulsen att presentera Rudolf Steiner som målare, en sida av Rudolf Steiner som kanske inte var så väldigt allmänt känd, i alla fall inte i detaljer. Vi har en människa här i församlingen som är konstterapeut och som dessutom utbildar människor, Mikaela Stenius. För henne var det ju en hjärteangelägenhet att fråga sig: Måste vi inte presentera de här bilderna? Och det har vi gjort nu några gånger och det gör vi även i år, på vårt programblad.

Och då är det så att de här bilderna kom till stånd genom att det var en kvinna som hette Henny Geck, som kom från norra Tyskland, en utbildad konstnär. Hon ställde sig till förfogande för att hjälpa till med Bygget. Hon var ju utbildad målare, men höll på i 9 år med att snida på det där huset, ni vet. Rudolf Steiner tyckte att det var bra att hon gjorde det, hon gjorde det skickligt, men så var det en dag, hon var ju målare och hon fick impulsen att visa Rudolf Steiner en bild som hon hade gjort. Då hade Rudolf Steiner direkt sagt: ”Den där är fin, den använder vi, den gör vi ett plakat av för en eurytmiföreställning.” Och då började naturligtvis en process, där hon hela tiden fick göra nya plakat för diverse föreställningar, föredrag och sådant. Och det gjorde hon. Men då lades det märke till att hon gjorde fina bilder och det fanns den ena och den andra i kretsen av människor, som hjälpte till där i Dornach, som kom till henne och frågade: ”Kan vi inte göra en målarskola med dig?”

Så på fritiden, då när de inte snidade, för det kunde de inte göra dygnet runt, så kunde hon måla med dem och de upptäckte då en sak, som jag tycker är ganska nyttig i sammanhanget. Och det var att det var ett problem, helt enkelt, att människorna fastnade i det egna. Alltså, nu har Dick talat om det här med det läkepedagogiska och Rüdiger Grimm, hur han presenterade tankarna om hur man som läkepedagog ska förhålla sig till det här barnet. Då är det ju barnet, som är objektet och som är i centrum, som man ska relatera till och det är klart att det som då det här handlar om, det är ju att man blir upptagen av sig själv. Det är ju klart man ska skola sig och då skolade man sig, men man kom liksom inte vidare utan man plaskade runt, brukar jag säga, i sitt eget själsliv och var fast i det. Och då gick Henny Geck – det var alltså 1922, 1 juni står det i böckerna till och med, det vet man – till Rudolf Steiner och frågade om det skulle kunna finnas en objektiv väg att skola sig in i måleriets konst, på liknande sätt som eurytmiutbildningen hade utvecklats. Då sa Steiner att det går väl bra och så grep han någon liten papperslapp, som han råkade ha i närheten och så gjorde han en snabb skiss av en soluppgång, lite backar så där, sedan soluppgång med strålar. Väldigt snabbt skisserat, ”Ni kan ju göra något såhär till att börja med”. Det var direkt in i viljan och sådär blev det då en serie med bilder, för hon kom tillbaka till Steiner och bad om att få en ny skiss och då blev det

en ny soluppgång och sedan blev det en månskenskväll, månnedgång, en månuppgång och så vidare. Det blev som en hel serie med bilder, som handlade om ljuset i naturen i stort sett. Det här var väldigt spännande, det var bara det att uppdraget då som Steiner gav var helt enkelt: ”Här har ni skissen, nu kan ni gå till era studenter och så kan ni försöka måla det här.” Han gjorde pastellskisser och så skulle de måla det med akvarell. Det var från gång till gång ett uppdrag och så kom de till en punkt där han tyckte att det var tillräckligt med naturbilder. Då hade det väl gått några månader, man var framme i september någon gång och då började han måla andra bilder. Plötsligt. Han tog ett steg och tänkte att nej, nu ska vi måla något annat och då kom det en helt ny serie med bilder, varav det här är det andra motivet som han skissade. Här är alltså Rudolf Steiners egen skiss som han gav till Henny Geck, för att hon skulle ta det till sina studenter och de skulle göra en övning av det och måla det med vattenfärger, akvarell. Det var uppdraget. Och det är klart att den här bilden, den är ett klassiskt skolexempel på hur man kan umgås med Goethes färglära. Och ni är alla experter på Goethes färglära och jag ska inte fördjupa mig i det, för jag vet minst om det i den här församlingen, det är jag ganska säker på! Men Goethes färglära säger då enligt Rudolf Steiner – det har jag i alla fall läst mig till – att ljus inte kan existera utan mörker. Det är liksom en fysikalisk regel, det är en grundprincip i världsalltet: Ljus kan bara existera om det finns mörker. Annars har det ingen existens.

Och det kan man fördjupa sig i, man kan tänka på det att vi aldrig ser ljuset, det vet ni ju alla, det har ni hört många gånger, vi ser bara belysta föremål, eller hur, det ser vi. Och vad är det? Är inte det mörker, så att säga, som möter och gör ljuset synligt för oss? Men alltså världspolariteterna, ja, Rudolf Steiner kallade först den här bilden för ”Ljus och mörker”. Vad som händer då är, att när det kommer ljus fram – det talade han om i en kurs för fysiker – det ljusmässiga tenderar mot det gula, röda och orange. Medan det som är mörker framkallar så att säga, blått och violett på färgskalan. Och när de två möter varandra, då uppstår ju den här mitten, balansen, mellan dem i det som egentligen är livets färg, märkvärdigt nog, det ser vi ju här ute nu: livets färg är grönt och där framträder detta. Spännande är att till och med i den här diagonalen, så finns ju den här diagonalen upprepad, det är lite mer än bara Goethes färglära-motivet. För senare, inte så länge efter, råkade han – han kanske försade sig, vad vet jag – i alla fall har det gått till historien att Rudolf Steiner kallade den här bilden för ”Lucifer och Ariman”. Ariman står för det mörka nere i det nedre hörnet och Lucifer står för det ljusa och då har jag ju genom alla år upptäckt, inte minst genom utbildningsverksamheten, att människor vet allt om Lucifer och Ariman. Fast de har egentligen ingen aning, för man har aldrig tagit sig ordentligt med tid... Nu överdriver jag *kraftigt* – massor av er vet mycket väl vad Lucifer och Ariman står för!

Men man har ju så väldigt lätt för att hamna i detta, att det är lite ”fy” det där. Det är negativa krafter, det är krafter som vill något *mot* oss, de vill fresta oss till att begå felaktiga handlingar, till att gå in i felaktigt leverne och så vidare, det är i citat ”onda krafter”. Och det är det ju inte, det är helt klart så att talar man om de här två väsendena, alltså kraftfälten som det är frågan om, så är de ju otroligt viktiga *hjälpare*. Utan det arimanska, så hade vi ju flugit iväg helt enkelt och då hade vi ju aldrig gått in i det fysiska, det skulle aldrig falla oss in att göra det, för det är ganska korkat att göra det också. Bundna till händer och fötter med tandagnisslan och tårar och allt som står i bibeln om den saken. Inkarnationen skulle aldrig finnas, det skulle inte ens finnas något att inkarnera i, om inte Ariman hade sett till att det finns, så att säga! ”Världens skönhetsglans, jag skapar den åt dig!” säger Ariman i första mysteriedramat. Det är ju så att säga helt avgörande, världs nödvändigt att de här krafterna hjälper till! Och den här, Lucifer, ljusbäraren, det är själva meningen med världsalltets utvecklingsplan. Det är ju Lucifer som är världsvisheten, om man tar det allvarligt. Det är väl

inte ont, eller? Jag tycker inte det, jag tycker att det blir väldigt besvärligt när man talar om dem som *onda* krafter. Men, det finns ett jättestort MEN i detta och det är den här riktningen, de två kraftfälten, de – *i oss* – blir till en inåtvändhet, en navelskådande blick på oss själva. Jag säger medvetet *på* oss själva, inte *i* oss själva, för det är en annan kvalitet. Vi tittar och stirrar oss blinda på oss själva och frågar: ”Hur har jag det? Hur mår jag? Hur är jag?”, osv. Alltså, utifrån tittar vi på oss själva och då är det farligt, då är det fara å färde. Då kan det ju gå rätt åt pipan, därför att då kan vi fastna i det där att det ska vara så väldigt inkarnerat, att det ska vara så oerhört färdigt allting och så riktigt genomarbetat och utkristalliserat. Då uppstår något ont i oss och lika så när det här kommer in i bilden, det luciferiska, då fastnar vi i världsvisheten och då vänder vi oss bort från det här yttre, plågsamma, tunga livet här ute, i det här mörka som vi har. Och dessa två polariteter, de kämpar och det säger vi med en viss rätt, de kämpar om att få vara ledande i våra själar. Vi gör dem till ondska, vi gör dem förvrängda, till något annat än vad de själva i utgångspunkten egentligen är. Det tokiga i det, är att de trivs med det, verkar det som. De verkar vara väldigt nöjda med att vi faktiskt faller för den ena eller den andra och går in i deras sfär och riktigt njuter av att vara där och ber om mer hela tiden.

Det gör vi ju, vi ber hela tiden om mer fasthet, mera teknik, mera elektricitet och magnetism, atomkraft och allt vad det är *han* står för. Subfysiska krafter. Samtidigt som vi andra gånger – eller andra människor, eller hur det nu är – hela tiden går in i det här översinnliga, vill och fastnar i detta, gärna med hjälp av genvägar, lite droger och annat festligt så där, lite snabbt så att man kommer åt det ordentligt och dväljs i det, eller man blir flummig, man blir en sådan där svävande varelse. Men alltså, dessa två frestelser, det är ju klart, det ligger i *oss* att ta tag i dem och man kan fråga sig i det sammanhanget, vad det här mellanskiktet skulle kunna vara och det är ju lätt att svara på. Det har ni ju alla redan svar på, det är naturligtvis *balans* det handlar om, jämvikt mellan, å ena sidan det fasta, det yttre, det tekniska och allt det vetenskapliga får man ju inte glömma bort, å andra sidan det innerliga, religiösa, kärleksfyllda, kanske ljusfyllda. Det är balans det handlar om.

Men så har jag på senare tid funderat en hel del på en problematik, det har jag väl gjort sedan 70-talet. På 70-talet var jag väldigt ung, men då funderade jag på hur det är med den här kollektivismen, som styrde allting då. Kollektivismen bestämde allting, man skulle ju göra allting tillsammans, ni vet, ni har väl sett filmen ”Tillsammans”? Här i Sverige i alla fall! Och ni vet hur vi hade det på den tiden, ni som är unga, det var inte så lätt alla gånger att vara kollektiv med allting. Men å andra sidan var det ganska enkelt, för det fanns ju någon där ute hela tiden, som bestämde vad man skulle tänka och göra, man slapp ju att vara så där våldsamt engagerad själv, man behövde bara ösa in hela sin begeistring och med hela sin viljekraft följa gänget, så blev det bra. Fast så småningom blev det inte så bra i alla fall, det började komma problem, för man kan i backspegeln se att egentligen tog den perioden slut någon gång i början på 80-talet. På 80-talet började människor bete sig märkligt, de började tala om att de ville ha grejor för sig själva, i de här kollektiven så började människor säga: Nja, det räcker inte bara med att jobba för ingenting, för kost och logi och sådär, nu måste man faktiskt bestämma lite, löner, arbetstider, ordentliga boförhållanden, osv. Det började krävas och det började komma in ett element som kändes för oss, som varit med ett tag, som oerhört självupptaget helt enkelt, osolidariskt och svårt att hantera. Å andra sidan var det helt uppenbart att det var ingenting att göra åt. Det var bara att följa med i utvecklingen och det var nog ganska problematiskt.

Men så småningom vände man sig även med det och så kom 90-talet. Då upptäckte man att alla unga människor – då hade man ju själv blivit ganska gammal redan – alla de stackars

unga människorna, hade det ju fruktansvärt mycket svårare än vad man själv hade haft, för de hade ju ingen solidaritetskropp att förhålla sig till, utan de måste själva hela tiden fatta beslut! Och de överöstes med frestelser och erbjudanden och alla möjligheter i världen och fastnade naturligtvis, som i någon sorts spindelnät av valmöjligheter och beslutsfattande och det var väldigt svårt. Och det där fortsatte och så tänkte man ju, jag alltså, tänkte att det vore ju fantastiskt om det här skulle kunna gå över, det måste det ju nästan göra. Vi närmade oss sekelskiftet, millennieskiftet och oj, det var jubel i världen och allting skulle bli så mycket bättre, för den perioden av självupptagenhet *måste* ju ta slut! Och människorna visade tecken på det, man såg – man tittade efter naturligtvis, så och så *ville* man se – och vissa unga människor började söka sig till religiösa sammanhang och till spirituella sammanhang och så vidare. Det såg ut att börja ljusna... Tji fick vi, det gjorde ju inte det, det blev bara värre och värre och samtidigt har ju hela det tekniska, med datorer och Internet, mobiltelefon, sms, det har ju bara exploderat. Gjort det hela ännu mycket värre, sett med ett par gamla ögon. Och samtidigt har jag ju då tänkt att här är det någonting som händer, det är någonting som händer. Från det här väldigt kollektivistiska, så har det skett en omvälvning, en inversion, och människorna har blivit ego-medvetna. Detta egomedvetna sitter just i de här krafterna, men det är bara det, att om man är väldigt självmedveten – jag säger medvetet *-medveten*, inte *-upptagen*, man kan vara självupptagen också, men det låter inte bra. Men om man säger självmedveten, då är det ju faktiskt så, att då måste man hitta vägen fram, driften fram, motorn för att gå vidare i sin utveckling i sig själv och det är fantastiskt, det är helt fantastiskt att man får den utmaningen! Det gjorde inte vi på 70-talet inte, utan då bara gavs det oss. Men nu måste man *söka* det och man måste se till att *finna* det också, om det ska vara en utveckling och man inte hamnar i någon sorts bakvatten.

Så nog kan man som gammal säga: Stackars ungdomen nuförtiden, de har det tufft! Det har de ju, men det hade ju vi med, fast på ett annat sätt. Det är inte lätt att vara människa och det ska inte vara det heller. För vad är det man hittar här inne? Det man hittar här inne, det skulle jag vilja säga, är *eld*! Man kanske kan börja med att hitta någonting som har med *ljus* att göra, men man kan stegra detta till en riktig *eld* inom sig och denna eld kan vara hur ädel som helst, hur spirituell som helst. Det är inte svårt att hitta den, man ska bara ge sig själv tillåtelse till att göra det. Man måste få vara begeistrad! *Det* var så mycket lättare på 70-talet, för då var alla begeistrade. Men nu är det inte så, att alla runtomkring är begeistrade, snarare tvärtom, världen kommer en tillmötes med en massa mörker, en massa o-möjligheter. Hela massmediuppådet är ju ute för att göra världen så dystert som det bara går!

Men någonstans, inuti, kan vi alltså hitta motpolen till detta och vi kan hitta det i form av en begeistringseld. Jag tänker på det gammaltestamentliga som Steiner tar fram i Ungdomskursen. Där talar han om Elias, profeten, som for till himmelen i en eldvagn. Och den här bilden, som han ger ungdomarna där och manar ungdomarna ganska intensivt i den där kursen – ni har säkert läst den allihop – där är det – det är dags att läsa den igen kan jag säga, det är det alltid – men där säger han att eldvagnen, det är någonting som vi ska ta fasta på, någonting vi ska stiga in i, det kan lyfta oss som en oerhörd viljekraft: ur självet, ur egot kan vi hitta elden! Så kan vi få lyft. Detta är ju frågan om att gå in i viljeelementet, det är frågan om att inte dyka ner i Arimans värld utan att spjärna och sparka ifrån i Arimans värld, inte att fastna i någon sorts ljusmoln, utan att ta spjärn och stegra det luciferiska ljuset och verkligheten visa framfötterna.

När man firar Valborg och elden flammar, så är det så att svenskarna sjunger och vi ska få vara med om det nu: Vi ska gå ner till dammarna, till piren. Vi ska tända eld på den där stora

brasan, som är uppbyggd där, och där ska vi uppleva den inre glöden som en bild och försöka samtidigt hitta den i oss. För att kunna ta spjärn i världspolariteterna och bli en människa!

Och en människa som är inkarnerad behöver också dessutom dämpa driftslivet i sig. Man måste ha någonting i sig, annars blir magen härskaren över det hela och var hamnar man då, kan man undra! Men i alla fall så finns det korv och saft att köpa därnere, mitt i jublandet och sången. Överskottet från den försäljningen kommer att tillfalla Trädgårdsföreningen, som har ansvaret för seminarieträdgården, som är så fantastisk. Så vi hoppas att ni är rundhänta och generösa mot trädgården, annars försvinner den och växer igen och det vore ju tråkigt, för då kanske vi inte har möjlighet att fira Valborg därnere nästa år. Vi ska nu gå ner dit och värma oss vid brasan. Med sång vet ni, så visste de redan på medeltiden, att när man satte igång sitt sjungande så var det som att den inre elden kom fram, i förvandlad form. Kanske en liten föraning till det som kommer sedan, det som Dick pratade om, det här med intuition, de rätta idéerna i de rätta ögonblicken. Jag önskar er en riktigt trevlig kväll!

Tack!

Torsdagen 1 maj

SPIRITUEL EMPATI I MENNESKEMØDET – VEJE TIL EN INTUITIV METODIK

av Lisbet Kolmos

- Hvorledes antroposofi bliver til metode indenfor helsepædagogik og socialterapi

Indledning som oplæg til samtale i grupper

Der er flere niveauer i vor virkelighed. Man kan også sige, at der er flere rum i virkeligheden, så vi kan gå gennem "døre" og komme fra et niveau til et andet både i forhold til et andet menneske, i forhold til naturen og hvis vi tænker på et udviklingsforløb.

Der er noget, der taler til os på et dybere plan end i vor almindelige dagsbevidsthed. Det opleves måske ganske kort - et splitsekund - men det gør indtryk, er anderledes rigt, og det fylder meget i det indre. Det er et univers med meget lys og mange billeder. Symbolske billeder som i eventyr og legender. Eller som i digte og fortællinger.

Vi dagdrømmer mange gange i løbet af en dag. Det er en lille pause, vi holder fra vor konkrete tænkning. Det forfrisker sindet, det skaber den energi, som er nødvendig for at vi kan tænke konkret. Mange er ubevidste om dette i dagligdagen. Vi går over fra en virkelighed til en anden, over en tærskel, gennem en dør fra den konkrete virkelighed til det symbolske, den drømmeagtige. Denne verden er altid levende i os, men vi har lært, at den konkrete er den vigtigste, og derfor holder vi vor bevidsthed fast i den. I mødet med et andet menneske, er vi altid åbne overfor "drømmeplanet" i den anden, også i forhold til naturen, i alle sammenhænge, uden at vi altid er os det bevidst.

Hvis vi flytter vor opmærksomhed fra vor bevidsthed på det konkrete plan til det drømmebevidste plan, så opdager vi, at det altid er i os, vi kan hente viden op, vi kan åbne det, så det bliver en del af vor bevidste virkelighed på en mere vågen måde end dagsbevidstheden. Vi kan også lære at bevæge os fra det ene niveau til det andet. Det er en del af de spirituelle kræfter, det Rudolf Steiner kalder de formende kræfter, æterverdenens kræfter. Når vi mere bevidst arbejder med dette plan, så udvikler vi samtidig en spirituel empati i forhold til mennesker og til naturen.

Det er i stadig forvandling. Fra liv til form, og fra form til nyt liv. Det kan ikke fastholdes konkret, men i billeder og symboler og det kan også udtrykkes i matematiske og astrofysiske lovmæssigheder. Det er vigtigt, at vi lærer vort eget billedsprog at kende, og at vi spørger os selv, hvordan er mine symboler, så vi udvikler vor indre billedforståelse, og vågne op til bevidsthed på et højere niveau.

Spørgsmål til samtalegrupperne med udgangspunkt i "Vandringen til Emmaus" (Lukas, 24), som læses op af Paul Klarskov:

- På vejen - vandrer også vi på vejen?

- To taler intenst sammen om det forunderlige, der er sket, og én slutter sig til – kan vi genkender dette?
- Brændte ikke vore hjerter i os! Genkender vi det, selvom det er et lidt gammeldags udtryk?

Foredrag

Empati og efterligning

Vi møder verden gennem vore sanser. Ikke indirekte – men direkte, som det fremgår af Helsepædagogisk Kursus (1). Sanserne er som porte, som jeg'et og astrallegemet kan træde ud igennem for at møde verden. Det, vi kalder vort legemet, er efter Steiners anskuelse det fysiske såvel som det æteriske, dertil kommer det sjælelig og jeg'et. Det sjælelige og jeg'et har en vis bevægelighed i forhold til den øvrige del af legemet, dels som en rytmisk pulserende udvidelse og sammentrækning, dels ud fra en intention.

Empati er indlevelse. Mennesket forbinder sig med verden uden for sig selv. Det kan være i et barn, en voksen, en handicappet, det kan også være i naturen f.eks. en plante eller et dyr. Jeg'et forbinder sig direkte med det andet menneske eller med naturen. Det, jeg'et oplever, spejler sig ind i menneskets indre. Mennesket oplever det andet menneske eller f.eks. naturen i sig selv, fordi det spejler verden i sig.

Det er befriende, at de nye teorier om spejlneuroner (2) kan give en naturvidenskabelig forklaring på dette spejlingsfænomen. I Steiners forstand betyder det ikke, at verden trænger ind gennem sanseportene til hjernens celler og derfra til kroppen. Tværtimod er jeg'et derude og forbinder sig direkte med verden. Ser man et spastisk menneske, oplever man direkte stramningerne i muskulaturen - man strammer selv de tilsvarende muskler. Det kan registreres af bevidstheden. Derfor ved vi, hvordan den anden har det. Man kan konstatere, at det sker, men forklare det, er ikke så let, hverken naturvidenskabeligt eller ud fra Rudolf Steiners anskuelse. Fordybelse, Indlevelse, medleven, medliden og andagt for det lille samt efterligning eller imitation. Det er begreber fra Helsepædagogisk Kursus (3), som Steiner har beskrevet med stor dybde, og som helsepædagoger opfatter som pædagogiske nøglebegreber og som alle øver sig i at anvende.

Fordybelse

Hvis vi har evne til at se lidt dybere i andre mennesker eller i naturen, oplever vi også et dybere lag bagved overfladen. Gennem fordybelse i f.eks. en planten, kan man nå frem til også at opleve de essentielle vækstkræfter. Den slåen-plante, som så smukt pryder salen i kulturhuset (der hvor foredraget holdes), kan bruges til at illustrere dette. Man ser et flor af hvide blomster på en mørk baggrund. De små hvide blomster sidder direkte på grenene, som er meget mørke, næsten sorte og glatte i barken. Grenene har lange, spidse torne. Der er ingen grønne blade. Allerede nu ved vi, at det er slåen, for det er kun en busk, hvor blomsterne springer ud før bladene.

Fordyber man sig i planten og mærker hvilken efterklang denne plante skaber i det sjælelige rum, i følelserne, så kan man opleve plantens væsen. Man får måske en oplevelse af et friskt kildevæld og forbinder det med friske, sunde kræfter. Fra vintersøvn til fuld blomstring i det tidlige forår, en forårs-bebuder med stor kraft. Man begynder så småt at erkende plantens indre lovmæssighed og aner dens helbredende virkninger. At fordybe sig og søge det essentielle bag en plante kræver en særlig, indre kraft. Man må først forbinde sig med planten gennem sanserne, dernæst vække sine fantasi-kræfter og danne indre billeder af planten. Kun hvis man formår at genskabe et indre billede af det, man har iagttaget, er der noget at hente i

efterklangen, dvs. i det sjælelige respons. Dernæst kan man tage næste skridt i fordybelsen. At fjerne efterklangen igen og skabe det Rudolf Steiner kalder "tom bevidsthed". Trinene i fordybelsesprocessen er beskrevet hos Steiner og Wegman i "Grundlegendes für eine Erweiterung der Heilkunst"(4). Hvis man er heldig kommer der noget til bevidstheden, som er nyt for sjælen, plantens essens, dens særlige kraft, det væsensartede træder frem. Man er nu nået frem til en form for spirituel dybde.

Billeder og symboler

Det særlige ved menneskers følelser er, at de udtrykker sig i symboler og metaforer. Et godt eksempel på dette er H.C. Andersens eventyr: "Den grimme ælling" (5). Et eventyr med mange billeder og symboler. Temaet i eventyret er: "Det gør ikke noget, at være født i en andegård, når blot man har ligget i et svaneæg".

"Andegården" er et symbol på et sted karakteriseret af småsnak uden udsyn og vidsyn. Ikke alle genkendte svanen som symbolet på den rene sjæl, den store hvide fugl, som synger højt mod nord. De tog den for en grim ælling. Eventyret er oversat til mange sprog, netop et udtryk for et symbolsprog, der forstås i næsten alle verdens lande.

Genkendelse

Spørgsmålet er – med udgangspunkt i H.C. Andersens eventyr - om vi kan genkende det spirituelle, når vi møder det. H.C. Andersens pointe var netop, at ikke alle kunne "genkende" det dybere. På tilsvarende måde med antroposofiens dybeste elementer, det kan være svært at forstå. Det er en immateriel verden - en spirituel verden - som lever i den materielle verden. Med Rudolf Steiners dybe indsigt, som vi kan sætte os ind i gennem hans mange foredrag og bøger, er vi blevet bekendt med de dybe symboler, der ligger gemt i bl.a. evangelierne. Derigennem kan vi opleve en fornyelse af kristendommen. De mange interessante fortællinger kommer til at stå levende for os, så vi selv bliver i stand til at genkende symbolerne. Mange af motiverne ligger i forvejen dybt i vort hjerte, og vi kan med lidt hjælp genkalde os dem. Med den nye indsigt får de igen liv. Det store udtrykker sig i det uendeligt små, såvel som i det generelle. Glæden ved at opdage det, man kan sige genfinder det, er stor.

Vandringen til Emmaus

Problematikken med at genkende det spirituelle er meget klart illustreret i Lukas-evangeliet (6), "Han åbenbarer sig for de to, der går til Emmaus". Kort fortalt er to disciple på vej til Emmaus, der ligger ca. 11 km fra Jerusalem. Der er søndag, den 3. dag efter korsfæstelsen. Kvinderne og Peter har om morgenen været ved graven, men fundet den tom, De er kommet tilbage til de andre disciple og har fortalt, at de mener, at Herren er opstået. Alle er grebet af en vis forvirring. To disciple tager på vandring til Emmaus, som er den enes hjemsted. På vejen taler de om det store, der er sket. Medens de taler med hinanden "kom Jesus selv hen til dem og fulgtes med dem. Men de genkendte ham ikke", men de fortalte om det, der var sket - om korsfæstelsen og om at de fandt graven tom påske morgen. Jesus belærer dem om, hvad profeterne har sagt om dette, men de genkender han stadig ikke. Det er blevet aften, da de ankommer til Emmaus. De byder den fremmede på et måltid med brød og vin. De sidder ved bordet og "Jesus tog brødet velsignede og brød det og gav dem det". "Da åbnedes deres øjne, og de kendte ham; men så blev han usynlig for dem". Derefter skyndte de sig tilbage til Jerusalem, hvor de andre disciple var forsamlede. På vejen talte de med hinanden om det, der var sket, og sagde: "Brændte ikke vort hjerte i os, mens han talte til os på vejen og lukkede skrifterne op for os?". I Jerusalem viste Herren sig for alle disciplene og velsigner dem inden han opløftes op til himmelen.

Forhøjet vågenbevidsthed

De to disciple vandrer på vejen og samtaler om det store, der er sket. Da kommer en tredje til – den opstandne - men de genkender ham ikke. Først om aftenen ved måltidet, hvor Jesus tog brødet, velsignede og brød det, og gav dem det. Hvorfor genkender de ham først der? De spiser ikke brødet, men allerede i det øjeblik Jesus bryder brødet og rækker dem det, får de andel i de ekstra kræfter, der skal til, for at se ind i den spirituelle verden. Da ser de ikke mere det fysiske, og derfor heller ikke Jesus fysiske skikkelse, men hans formkraftlegeme. Den fornyelse af jordens formkræfter, som opstår med mysteriet på Golgata, får de del i som en nådegave og får derved en forhøjet vågenbevidsthed. Deres sanser udvider sig og de erkender det – de genkender det – fordi de igennem den tredje, som de fulgtes med på vejen, har fået nye indre kræfter.

Efterfølgende siger de to disciple til hinanden "Brændte ikke vort hjerter i os, da han talte til os på vejen og lukkede skrifterne op for os"? Det er som et forvarsel om noget stort, der skal ske, Hjertet genkender det før den bevidste tanke. Det antyder, at det nok afspejler sig i det sjælelige, men at det endnu ikke vækker en tilsvarende bevidsthed. Sjæletilstand og bevidsthedstilstand passer endnu ikke sammen.

Man oplever tydeligt, at der er mange lag i Lukas 24 kapitel med påskemorgen, vandringsen til Emmaus, Kristus som senere den samme dag viser sig for disciplene i Jerusalem og opstigningen til himmelen.

Antroposofien som udviklingsvej

Rudolf Steiner uddyber flere gange, særlig i foråret 1922 i foredragene: "Das Sonnenmysterium und das Mysterium von Tod und Auferstehung"(6) betydningen af det høje åndelige væsen, som vi kalder Jesus-Kristus. For menneskeheden, for jordens livs-element, for himmelkræfterne, og for det enkelte individ. I vor tid oplever mange mennesker, at det religiøse er blevet et personligt anliggende. Nye kræfter vågner til spirituel bevidsthed i det enkelte menneske. Samtidig opstår en længsel efter at bruge disse kræfter. Det lever stærkt i antroposofien men også i mange andre sammenhænge.

Spirituel empati

Med disse nye kræfter i det indre oplever flere og flere, at det spirituelle i det andet menneske træder tydeligere frem. Man ser den fysiske fremtoning, opfatter det sjælelige og fornemmer samtidig en spirituel dybde. Det er forskellige niveauer, som bliver tydeligere. Det spirituelle vågner op i begge, det bliver gensidigt.

Inden for helsepædagogik og socialterapi er dette kendt, for netop i mennesker, der har behov for en særlig omsorg, kommer det spirituelle til syne. Medarbejderne vågner op netop på grund af dette forhold. Det kan de fleste, som arbejder med handicappede, bekræfte.

Fordybelse i det helsepædagogiske menneskebillede

På seminariet på Marjatta i Danmark arbejdes med en fordybelsesmetode, hvor den studerende går en udviklingsvej omkring fordybelse i elev/beboer ud fra det helsepædagogiske menneskebillede. Formålet er at få et tydeligere billede af det dybere i den anden.

Der arbejdes med fordybelse i 4 trin. Først udseendet, kaldet fremtoningspræget, som udstråler hele mennesket særlig med henblik på Tyngde/lethed dvs. formkraftlegemet og de æteriske livsprocesser. Dernæst fordybelse i det sjælelige, hvorledes tænkning, følelses og vilje kommer til udtryk. Dernæst beskrivelse af de 12 sanser og en fordybelse omkring hvorledes jeg'et relation er til sit eget centrum og sin periferi. Endelig en afvejning af, hvilke ubalancer, der er de vigtigste, dvs. en skelnen mellem det væsentlige og det uvæsentlige. Alt sammen med det ene formål, at kunne se – skue – igennem ubalancerne for bedre at komme i kontakt med det dybere spirituelle i den anden.

Energi, sjælelig varme og målrettethed

I det daglige arbejde inden for helsepædagogik og socialterapi arbejdes hele tiden med en dybere bevidsthed omkring de kraftkilder, der ligger bage det enkelte menneske. Ved fordybelse og ganske enkelte ved møder med andre træder det spirituelle frem. Et sådant arbejde giver en kolossal energi foruden en sjælelig varme og en større målrettethed i livet. Man mærker, at der kommer nye kræfter til.

Man kan genkende det spirituelle hos sig selv og hos andre. Det åbner for spirituel empati på en ny og dybere måde til gensidig inspiration.

- (1) Rudolf Steiner, Helsepædagogisk Kursus, Kp. 3. GA 317.
- (2) Joakim Bauer, Warum Ich fühle, was du fühlst. Intuitive Kommunikation und das Geheimnis der Spiegelneuronen. Hoffmann und Campe Verlag. Hamburg, 2005.
- (3) Rudolf Steiner: Helsepædagogisk Kursus, Kp. 10. GA 317.
- (4) Rudolf Steiner, Ita Wegman, Grundlegendes für eine Erweiterung der Heilkunst nach geisteswissenschaftlichen Erkenntnissen. 5. Aufl. Dornach 1977.
- (5) H. C. Andersen, Den grimme ælling.
- (6) Rudolf Steiner: "Das Sonnenmysterium und das Mysterium von Tod und Auferstehung" GA 211.

Fredagen 2 maj

SAMBANDET MELLAN MÄNNISKOKUNSKAP OCH VÄRDEGRUND

av Dick Tibbling

Vi fortsätter vår resa, spänn fast säkerhetsbältena, vi ska snart starta.

Jag hoppas det har varit livliga samtal i grupperna kring temat och jag har nu möjligheten att bidra från mitt perspektiv till temat, det perspektiv jag har valt just nu.

Temat alltså, med relationer mellan människosyn och värdegrund och från mitt perspektiv från Mikaelgården. Mikaelgården grundades 1935 och då var det ju på 30-talet en alldeles bestämd syn på människan, människor med funktionshinder, med olika utvecklingsstörningar. Att det var en sorts naturens misstag, det är tragiskt och det är bara ett misstag, det är tragiskt att dem existerar, men när de nu existerar så skulle dem nu inte störa resten av samhället. Ungefär så.

Det finns från en gammal journal, som vi har hittat, ett uttalande av en läkare som remitterar barnet till Mikaelgården, och hade gett rådet till föräldrarna att det är så i en fabrik som tillverkar spikar, att en del spikar blir krokiga, det hör till liksom, att en del spikar blir krokiga och de lägger man i en särskild låda för krokiga spikar, sen gäller det att fortsätta producera raka spikar. Alltså man hade i grunden ett väldigt starkt biologiskt perspektiv på människan och som ungefär om man tänker en bondgård, att om det föds funktionshindrade kalvar och djur, så gör man inte allt för att de ska få det så bra som möjligt utan man tar bort dem. I den riktningen tänkte man på 30-talet. En väldigt deprimerande syn, det var ingen anledning att satsa någonting på dessa människor.

Det märkliga var ju att den biologiska människosynen då, den präglade sedan värderingen av människan. Det blev en sorts värdegrund eller man kan säga nästan brist på värdegrund i så fall. Alltså det fick ju oerhörda konsekvenser, det sättes att tänka på människan. Det där har ju ändrat sig sedan under tidernas lopp. När jag kom till Mikaelgården i mitten av 70-talet, då beskrevs inte barnens problem på det sättet att man satte det biologiska i fokus, utan tvärtom, man sa barnets problem har nästan ingenting med det biologiska att göra utan det har att göra med uppfostran, familjerelationer.

Till och med när det gällde autistiska barn, barn som hade visat stark autistisk tendens tidigt, tidigt, aldrig hade kommit in i språket, de gick på tårna, den klassiska autistiska bilden. Man antog i alla fall att barnen var symptombarare på föräldrarnas problematik och det kom de mest underbara föräldrar, varma, kärleksfulla och undrade: Vad har vi gjort för fel? Vad har vi för sjuka familjerelationer som har orsakat de här problemen hos barnen? Så var det under många år. Det stod i journalerna ”emotionell felutveckling”, alltså psykosociala orsaker till problemen i första hand. En lekman kunde se att det var något annat, ja egentligen vem som

helst, kunde se att det här var något annat än psykosocialt problem, att det här har med någon sorts konstitutionell historia att göra. Man kunde se det i ansiktet, sättet barnet gick, osv, men på barnpsykosociala kliniker, psykologer, psykiatriker osv hade inte den uppfattningen då, om det inte var väldigt, väldigt tydligt. Så det var den ideologin som rådde då, men det ledde ju till att man satte saker och ting i väldigt starkt i samhällsperspektiv, människor med problem skulle också få mycket hjälp. Det hade ju det goda med sig att man utvecklade så att säga den sidan med stöd och hjälp.

Och idag, hur ser ut det idag på Mikaelgården när barnen kommer? Ja nu har de, så står det i diagnoserna ADHD står det och Asperger syndrom, Tourettes syndrom, autismspektrum, osv och så är det blandning av olika diagnoser. Och nu är det liksom tillbaka i biologin igen, nu är det nervsystemet som det är något fel på. Det är så att det är den dominerade, primära orsaken som man ser idag, oftast. Så man kan se det här, vad blir det då för tendens i samhället när man betraktar det på det här sättet, tendensen är idag att skära ned så att säga, på resurser hela tiden, som barnen behöver och tendensen, tror jag, är i ökande. Jag vet inte vad Jackie säger om det, tendensen är ökande med medicinering, alltså amfetaminpreparat, annan medicinering. Det motsvarar nervsystemets behov, så man fokuserar där i det biologiska.

När vi idag tittar tillbaka på 30-talet osv, så tycker vi hur kunde de vara så blinda, hur kunde de vara så grymma, att kunna behandla människor på det här viset? Frågan är hur framtiden kommer att betrakta vår tid idag? Hur kunde de tänka så? När jag förberedde det här och funderade över det här temat, så för en dryg vecka sedan, så kom det en artikel i Dagens Nyheter som precis anknöt till den här tematiken, som jag tänkte också använda mig av, i alla fall väldigt inspirerande. Artikeln är en signerad ledare i Dagens Nyheter, som är Sveriges kanske viktigaste tidning, när det gäller opinionsbildning och debatt och så. Den som skriver det hela är Göran Rosenberg. Göran Rosenberg är journalist, författare och han kanske är den mest ansedde journalisten i det här landet skulle jag tro, en av de mest ansedde journalisterna och han har nästan fri tillgång till Dagens Nyheter när han vill säga något. Och den här artikeln då, handlar om: Biologins anspråk, människans frihet. Jag vill ta någonting ur det, han refererar till en skrift som en filosof Emmanuel Levinas eller hur det nu uttalas.

Blev 1934 redan i samband med att Hitlerismen, som det heter här, gjorde sig stark, gjorde sig bred. Den rasistiska världsbilden, den rasistiska människosynen började då komma fram och han menade då Levinas, att grundvalen för den västerländska civilisationen är övertygelsen om människans liv, inte är förutbestäm, att viljans och tanken och andens frihet kan överskrida arvets och biologins bojar. Men Hitlerismen reducerade människan till arv och biologi, rasen blev hennes öde, det förflutna hennes framtid, kroppen hennes fängelse. Människans kännetecken var inte längre hennes andliga frihet utan hennes biologiska bestämmelse. Idag fasar vi över den nazistiska rasbiologins konsekvenser, förföljelser, folk mord och förintelse, men Levinas behövde inte ha sett konsekvenserna för att konstatera att det samhälle där biologin förutbestämmer människan, blir föreställningen om människans frihet meningslös. Han behövde inte ha sett följderna av det här sättet att tänka, han kunde förutse följderna. Därför att det låg i sakens natur, alltså ett samhälle där biologin förutbestämmer människan, blir föreställningen om människans frihet meningslös. Tror vi att människan är fri måste vi också tro att hon är fri att tänka, vilja och göra något annat än det som är henne biologiskt förutbestämt. Hitlerismens motsatser är inte bara den rådande samhällsordningen konstaterar Levinas, utan självaste mänskligheten hos människan.

Så konstaterar Göran Rosenberg att ja, efter så att säga, efter nazismens fall och kriget så blev det här med rasbiologin, det blev någonting som var tabu. Det var inget tema som man

överhuvudtaget kunde ta upp. Då kom det också en annan ström, som starkt betonade kulturens betydelse för att människan blir den hon blir. Det hade sin tid, säger Göran Rosenberg, den strömningen har sin tid och man kan säga, har haft sin tid, för nu kommer den tillbaka igen, biologin. Nu kommer den tillbaka, han skildrar egentligen det här, det som jag försökte skildra, som jag har sett. I takt med nya och banbrytande vetenskapliga rön växte åter biologins anspråk på att förutse och förklara människans egenskaper och beteenden, arvets tyngd ökade och miljöns möjligheter minskade. Där vi nyss trodde oss vara fria att bestämma själva, var vad vi nu bestämde av våra gener, hormoner och neurotransmitorer. Biologin tycks kort sagt åter blivit vårt öde och kroppen åter vårt fängelse, men det är en skillnad mot tidigare. Förut såg man det så att säga som biologin bestämde raser, det är borta nu. Men nu bestämmer biologin individer, det är det nya. Individen är bestämd av biologin.

Och då finns det förhoppningar inom den biologiska forskningen att genom sofistikerade metoder manipulera våra kroppar, att de ska kunna förändra vårt beteende, styra våra känslor, utveckla vår intelligens, förstärka vårt minne, förlänga våra liv, bota våra sjukdomar, avskaffa våra lidanden. Samtidigt som föreställningen av människans andliga frihet därmed försvagas, växer föreställningen om biologin som en väg till mänsklig förändring, förädling och utveckling. Så säger han, jag är inte emot biologin, det är klart att det är viktig forskning som görs och så vidare, men vad han ifrågasätter i den här ledartikeln är biologins anspråk på att förklara människans frihet, bortförklara människans frihet. Det ligger ett anspråk där på att bortförklara människans frihet. Nämligen hela grunden för vår civilisation. Den tanken. Den baserar sig på underskattningen av den mänskliga kulturens och miljöns betydelse, kulturella skillnader mellan ett mänskligt samhälle och ett annat har i varje fall väldigt lite med människans biologi att göra.

Vi ser ju enorma kulturella skillnader mellan olika samhällen. Vad har det med biologin att göra? Det är ju kulturen. Det är det ena som han påpekar, det andra som han säger är själva slutklämmen, dessutom är det så med föreställningen om människans andliga frihet att om den inte fanns skulle vi vara tvungna att uppfinna den, annars vore vi inte människor. Nej. Om vi inte har föreställningen om att människan har en andlig frihet, då vore vi inte människor. Han placerar det som det centrala begreppet för att vara människa och det är lite djärvt. Djärv artikel egentligen att ha i Dagens Nyheter. Dagens Nyheter är en väldigt positivistiskt inriktad tidning, men han har den ställningen att han kan säga sådant här. Han är en mycket bildad person, han har många referenser, han känner till filosofer och så vidare, han anknyter till Levinas här. Men var har han egentligen fått sin djupaste inspiration ifrån till det här sättet att betrakta människan? Det är från läkepedagogiken. Så är det. De här tankarna, det finns en direkt röd tråd till läkepedagogiken. Jag tänkte berätta om det. Jag kom ju in på det nu när jag såg den här artikeln, det passar ju väldigt bra. Alltså, han skriver i en bok som heter "Inspirerad av antroposofi", olika kulturpersonligheter ger då bidrag i den här boken, även vissa insiders, alltså antroposofier har också gett bidrag. Men det originella med den här boken var då att olika kulturpersonligheter, utifrån så att säga, som då har känt sig inspirerade på något sätt, har fått frågan om de inte kan skriva någonting.

Då berättar han att hans bidrag heter "En människosyn i praktiken", Hur han kommer till Årstahemmet efter att ha tagit studentexamen och inte riktigt vet vad han ska göra i framtiden, så har han på sommaren efter där, så börjar hans arbete som sommarjobb på Årstahemmet i Stockholm, det hette då Årstagården. Han beskriver där, hur han möter och blir fascinerad över medarbetarna där, där hur han blev tagen där så att säga, "jag blev nyfiken, stimulerad och förälskad i oklar ordning". De var lite annorlunda inte bara eleverna, utan även de andra och han skriver rätt så festligt, de klädde sig en smula annorlunda, tänkte och talade en smula

annorlunda, åt en smula annorlunda, diskuterade ofta annorlunda saker, jag levde helt enkelt en smula annorlunda. Han blev nyfiken på vad det var för annorlunda folk, liksom. Han blev intresserad och beskriver här också att han var med i en studiegrupp om hur man uppnår kunskap om de högre världarna.

Han åkte till Stuttgart till och med, så där för att kolla in läget liksom, så han blev verkligen intresserad, men sedan säger han här, livet förde mig mot en annan riktning. Anledningen till att jag 40 år senare, fortfarande intresserar mig för antroposofisk verksamhet är inte teorin, om den kan jag fortfarande mycket lite, det är praktiken. Praktiken. Så beskriver han då hur han mötte en person som betydde väldigt mycket för honom, Petter, ni får ursäkta att jag läser men det är så bra skildrat.

”Det var här jag mötte Petter, Petter var 5 eller 6 år, jag minns inte så noga och var född med vattenskalle, vilket gjorde hans huvud större än normalt och hans kropp skörare, men tycktes det mig, hans känslor starkare. Det märktes när han såg på mig och skrattade eller när han tryckte sina armar om min hals, vi fick en mycket bra kontakt, Petter och jag och vi gavs många tillfällen att odla den kontakten. Teorin för verksamheten på Årstahemmet utgick från att Petter var en människa som alla andra, en varelse med samma värde, samma potential för mänsklig utveckling, i detta liv eller i kommande. Som vilken annan människa som helst. Praktiken sa förvånansvärt nog detsamma, förvånansvärt eftersom de flesta teorier av det här slaget brukar förbli teorier. Läkepedagogik är en av antroposofin inspirerad praktik som försöker göra vad namnet säger, läka genom pedagogik eller för att tala med teorins termer, verka utifrån en helhetssyn på människan. I denna helhet ingick inte bara kroppen och själen utan också anden. I varje människa en gudomlig gnista. Detta ledde i det här fallet till en praktik där barn och ungdomar med de svåraste handikapp sågs, bemöttes och behandlades som löftesrika framtidsmänniskor”.

En sådan underbar formulering! Alltså löftesrika framtidsmänniskor, där andra såg handikappet och problem, upplevde han att de sågs som löftesrika framtidsmänniskor. Och det hängde ihop, det förstod han ju, det hängde ihop med så att säga idén om vad en människa är, annars skulle man ju inte se det direkt på det sättet, som en löftesrik framtidsmänniska utan det skulle inte te sig så ur en annan uppfattning. Men här var det så. Det gjorde ett djupt intryck på honom. Han flyttade sen till USA, han var Sveriges Radios televisions korrespondent i Washington i 4 år, han hade barn med sig dit och satte barnen i en waldorfskola i Washington. Och han säger där också, det var väldigt tydligt liksom, vad den här waldorfskolan stod för jämfört med andra skolor, där man skulle utbilda vinnare. Framgångsrika vinnare. Och här var det inte tal om att utbilda vinnare utan det var tal om att utbilda människor, säger han. Det var väldigt annorlunda så att säga idé. Det var också en skola som betonade barnens stegvisa utveckling av känsla, vilja och tanke, en skola som lade lika stor vikt vid barns förmåga till inlevelse och skapande som abstrakt tänkande. Lika stor vikt vid fostran av handens och hjärtats intellekt som av hjärnans. Handens och hjärtats intellekt. Alltså han har så underbara formuleringar, som kommer ur en icke-antroposofisk miljö så att säga, det är ju inte där han har varit utan han fångar det här som vi försöker på något sätt få till, fångar han med sitt språk, sina iakttagelser, sina erfarenheter.

Han menar att han själv, han kan inte skåda den andliga gnistan säger han. Även om Rudolf Steiner påstår att det kan alla om de övar. Men han kan inte det, men däremot har det blivit en oundgänglig tros-sats, det som jag inte alltid kan erfara själv, måste jag alltid kunna föreställa mig. Jag kan i längden inte föreställa mig ett mänskligt samhälle utan en sådan föreställning om människan. Nämligen att det finns en andlig kärna. Hur skulle i förlängningen ett sådant

samhälle se ut. Ett samhälle som förnekar människans andliga moraliska väsen reducerar henne till biologi. Så säger han, ja, vad skulle bli följden av ett sådant samhälle, vi skulle möjligtvis säger han, kunna utbilda intelligenta djur men inte människor. Som ett framtidsscenario. Skulle bli intelligenta djur. Idag tror vi att vi vet vad en människa är, säger han, saken är i fortsättningen den att vi inte vet vad en människa är, vi har fortsatt föreställningar om vad en människa är och det är dessa föreställningar som gör oss till de människor vi är, alltså de föreställningar vi lever med om vad en människa är, kommer så småningom bli verkliga, vi kommer att prägla vår värld med de föreställningarna. I den föreställningen om vad en människa är som så starkt genomsyrar antroposofins praktik och till en tid till en annan tycks få en bekräftelse i den, är att varje människa är en slumrande gnista, en eld att tända, ett andligt frö att utveckla. Det är en praktik ur vilken jag genom åren hämtar mycket inspiration och lärdom och vars syn på människan är viktiga avseenden, stämmer överens med min egen.

Alltså där säger man, vad han betonar här tycker jag, är en värdegrund, man har den här idén om vad en människa är och ur den växer det fram en värdegrund. Ett sätt att förhålla sig till, människan och samhället och dessutom säger han oavsett om man så att säga är skådare eller inte, så måste man kunna föreställa sig att det är så här, för annars har vi ingen framtid, inte något att bygga på. Vi behöver en sådan värdegrund för att vara människor. Det är vad han hävdar. Jag tycker han betonar väldigt starkt här att betydelsen av så att säga vad man föreställer sig vad en människa är.

En annan sak som jag nu tänkte ta upp som också hörde till frågorna till samtalsgrupperna är begreppet ”mening”. Det tar inte Göran Rosenberg upp här. Men många av er känner ju till psykiatern Viktor Frankel, som i högsta grad betonar nödvändigheten av att betrakta livet som något meningsfullt. Och han säger att ett stort problem i vårt samhälle idag, det är det att så många människor hittar ingen mening med att man överhuvudtaget existerar. Det är unikt för den här civilisationen att det är så, alla tidigare civilisationer har haft i mytologin eller religionen någonting som säger, som överhuvudtaget beskriver någonting som gör att man kan förstå ”varför är jag här för?” Vad är det för idé att jag är här? Vad händer sen? Det ställs in i ett sammanhang och det unika för vår nu moderna tid är att vi befinner oss i en sorts vakuum situation, ett vakuum. Man kallar det för ett existentiellt vakuum och det är outhärdligt, han påstår att det är outhärdligt. Men många märker inte att det är outhärdligt, man tror att man kan klara sig utan mening, delmening så att säga, eller hur, snart är det semester eller på helgen ska det bli jätteroligt eller mitt fotbollslag, bara det vinner så är jag nöjd. Eller vad det nu är som man lägger vikt vid, det behövs väl ingen större existentiell grund för vad som ska hända på semestern, liksom, eller hur? Utan det behövs inte, det är kul i alla fall och så vidare. Så säger han att det är fel, man märker bara inte av att det undermedvetna eller det övermedvetna fordrar mening. Och så talar han om att det finns, kommer att utvecklas, det finns idag en ny sorts neuroser, som inte kan förklaras ur en tråkig barndom eller så som gör att man blir problematisk på något sätt, han talar om andliga neuroser. Andlig neuros. En neuros som kommer ur, som man inte kan förbinda någon mening med sitt eget liv. En sorts vakuum situation.

Han kallar det för nogena neuroser och en del av hans terapi har då att göra med att hjälpa patienterna att se mönstret i sitt eget liv, se de frågor som livet ställer, för han såg att där har vi en utgångspunkt för förståelsen av meningen. Inte att jag sitter och försöker hitta på en mening utan det är väldigt individuellt, var och en har sitt öde och hur det ödet gestaltar sig eller vad det är för karaktär i det ödet beror på vilka frågor livet ställer. Det finns en visdom som ligger i händelserna och i händelsernas förlopp. Det är just den här nödvändigheten av, ni

vet ju också att det här var dyrköpta erfarenheter, det var inte så att han satt och filosoferade i lugn och ro i sin kammare och sedan kom han på några ljusa idéer om öde och så, utan han var ju i koncentrationsläger, fånge under många år. Det var i samband med det som han utvecklade sina tankar, han märkte att det fanns en helt annan överlevnadsprognos, potential om den som var där, i det här fruktansvärda vidriga helvetet kunde förbinda, trots allt en sorts mening även med det. Då kom det till någonting, en styrka, en kraft som gjorde att situationen såg helt annorlunda ut än om man inte kunde det. Oberoende om de yttre omständigheterna, så att säga. Bara hur man förhöll sig.

Och just det här meningsbegreppet, det är ju centralt i antroposofin. Det hör till det mest centrala vid sidan om idén om en andlig individualitet, som utvecklas. Därför den här andliga individualiteten, den utvecklas i ett meningsfullt sammanhang och det meningsfulla sammanhanget brukar i antroposofin betecknas som karma. Det karmiska sammanhanget. Att vi lever inte av en slump eller ur en slump utan vi har relationer med varandra. De människor som vi har närmare relation till, de har vi inte först nu fått relationer med utan det finns tidigare redan. Vi väver i förhållande till varandra i nätverk och de här nätverken har en sorts ödesbakgrund, en karmisk bakgrund. Enligt det här sättet att tänka. Och reinkarnationstanken hör också till. Att människan befinner sig i en otrolig evolution, är en del av en stor världsutveckling, där den mänskliga individualiteten är en del i den stora världsutvecklingen och delvis också ansvarig för hur det kommer att gå vidare., inte bara en sorts passiv produkt av ödet utan ansvarig. Rudolf Steiner talar om det förgångnas karma, den förgångna nödvändigheten som leder till att vi är de människor vi är och vi träffar de människor vi gör, vi kommer till situationer, de situationer som vi ska komma till. Den indiska berättelsen hade lite med det att göra, eller hur? Den här ensidiga ensidan, han hamnade där han var så att säga, det var det förgångnas öde, sedan har vi det nuvarande ödet, vi träffas i nuet och möjlighet att göra någonting åt det här, förändra någonting, ta initiativ, hitta intuitioner, hitta nya intuitioner som gör att förhållanden utvecklas och går framåt. Och så skapar vi en framtid, vi skapar vårt framtida öde nu, idag, i foajén. Där är den kraften där den alstras, framtida karma. Det här temat med reinkarnation och karma har vi haft på Majdagarna för några år sedan, vi har haft det motivet uppe flera gånger, där vi beskrev olika aspekter på det här.

Jag har tagit fram några motiv, det andliga i människan och ödessammanhanget som hon är med och skapar, det karmiska sammanhanget, som två grundpelare. Det har med värdegrund att göra anser jag, med människans värdegrund. På vilket sätt? På vilket sätt kan man ur den här människobilden formulera lite tydligare en värdegrund eller kärnvärden och just det projektet har några människor försökt arbeta med och det började med den så kallade, marknadsföringsgruppen. Det visade sig att ansökningarna till de läkepedagogiska verksamheterna började sina, det uppstod många alternativa verksamheter och dessutom var det inte så att man gärna placerade barn på institution och det var inte bara barn utan ungdomar och vuxna också. Det blev fler och fler oroliga för, kommer vi att överhuvudtaget kunna existera i framtiden? Kommer det några nya, får vi flera ansökningar? Då sa vi så här men man kanske inte bara kan förhålla sig passivt och låta änglarna sköta jobbet. Vi sänder ut våra böner och då kommer eleverna via änglarna. Det var den gamla stilen. Eller genom karma. Karma ordnar det här eller det gör som det vill. Vad behöver vi, om vi nu ska gå ut i samhället och tala om att vi existerar, att vi inte totalt blir marginaliserade. Och vi har ett erbjudande och det erbjudandet är prövat under många år och befunnet vara gott.

Men hur ska socialarbetarna veta det? Hur ska olika kommuner veta det? Det var väldigt lokalt här i Sverige med kommunerna. Det märkte vi också, en del kommuner kände till oss,

andra visste inte att vi existerade och andra var skeptiska, eller hur, det var på det viset. Då bildades en grupp för att bearbeta den här frågan, hur kommer man ut på rätt sätt? Då fick det först det här förskräckliga *marknadsföring*, vi vågade ta det ordet i vår mun, alltså det finns en aspekt av det hela. Nu har det ändrats till kommunikationsgruppen. Men hur som helst så var det så att man skulle formulera vissa grundläggande idéer, koka ner det så att det blev det språk och den referensram man har uti kommunerna och föräldrar också för den delen, vår tids människor. Det var en ganska lång process att med seminarier och grejer, arbetsgrupper för att få fram det här. Jag kan inte gå igenom alla de här, men man enades om ett antal, som man kallade för kärnvärden. Det första kärnvärdet är ju då människans andliga väsen, att människan bär inom sig ett högre Jag. Men ska man skriva det? Och skicka ut till kommunerna. Ja, vi jobbar ju med den insikten att människan har ett högre Jag, då blir det inga ansökningar. Möjligtvis en och annan New Age-are där ute i kommunen, som tycker att det här låter häftigt. Det går inte att göra så. Utan det formulerades i termer som att varje människa har en spirituellt dimension. Och ur den spirituella dimensionen kommer människans möjlighet till frihet, ansvar, kreativitet och så vidare. Då hittades det här uttrycket, som man nu tycker kunde passa, det finns en spirituellt dimension, varje människa är bärare av det, en individuell spiritualitet. Det gick att formulera, sedan finns det en liten text till också.

Sedan det här med öde, då, med karma. Ja, vi anser att människan har ett karma, liksom och är hon utvecklingsstörd beror det på ödet, det skulle vara totalt, det skulle väcka alla sorts fördomar man kan föreställa sig, eller hur? Men det formulerades som livets röda tråd, i allas våra liv finns en röd tråd. Dessutom vävs de här röda trådarna ihop och det gäller att få till ett meningsfullt sammanhang med bevarandet av den röda tråden, förstår ni? Då har man känslan av att vi ljuger inte alls, utan vi säger ju precis som det är. Det är bara det att nu formuleras det på ett sådant sätt att det fungerar och det var en väldigt intressant process, att hålla på med de här frågorna för att man vaknade till. Man kommer ur ett slentrianbruk ibland som man kan ha av vissa ord, sedan tyckte jag att någonting som var överraskande som kom in här som jag tyckte var genialiskt, nej det tredje var ett individuellt liv i gemenskap. Att skapa situationer där det individuella kommer fram, betoningen av det individuella, inte individuella öar i något trapphus någonstans utan i gemenskap. Att det individuella och gemenskapen är lika viktigt, de betingar varandra. Där kommer det också fram det här att man kan bo tillsammans, man kan skapa miljöer, socialt gynnsamma miljöer som inte är institutioner som på det gamla sättet utan helt enkelt, skapande mänskliga miljöer.

Det fjärde var det här som jag tänkte. Det fjärde kärnvärdet. Tålmod med det individuella. Det går inte att pressa fram någonting. Är människan en andlig individ så går det liksom inte nu att pressa fram ett resultat, vi ska ha dig så och så, utan då måste man ha tålmod. Tills det svarar. Tålmod med det individuella, tills den rätta situationen är där, tills den rätta viljeimpulsen är där. Jag tycker dessutom att det är så allmänmänskligt. Allt det här är allmänmänskligt. Vem sjutton behöver inte ha tålmod med det individuella? Eller hur, den som har försökt gå skolningsvägen, kanske känner till det här behovet av tålmod. Ibland har man för mycket tålmod förmodligen då. Men att livet inte är linjärt, det är ingenting man sätter igång och så blir det bara på ett visst sätt utan det utvecklas undan för undan och det har sina rytmer, där man tar steg och där man inte tar steg, det hör till betingelserna. Det femte är det livslånga lärandet, det livslånga lärandet. Så här formulerades det, i mötet med funktionshinder blir medarbetarnas egna tillkortakommanden inte så sällan uppenbara. Det är lite "understatement" nästan, eller hur? Inte så sällan uppenbara, det vill säga ens egna funktionshinder. Och att se det på det här viset, som att här ligger ett frö till utveckling för båda parter.

Och så kommer då det sjätte, en medveten utformad miljö. I rum och tid. Det sjunde: Ett skapande liv. Att komma in i ett liv, som är skapande som har livskvalité. Antingen man är barn eller vuxen, arbetslivet. Här kommer det fram så att säga en värdegrund och den kommer fram ur antroposofin själv, ur läkepedagogiken och socialterapi, det är inget påhittat. Utan det ligger i människosynen och världsbilden tycker jag, det är en helt logisk följd av. Och sen är det naturligtvis en annan sak och helt individuell, hur mycket den enskilde kan realisera av allt det här. Det här är ju dramat. Det är inte bara ett program där man kan säga att nu fungerar det utan det är ju så. Men ändå, jag upplever de här kärnvärdena som oerhört centrala, oerhört värdefulla och nödvändiga. Ett ideal vore väl också att man på de olika verksamheterna arbetade sig in i de här. Vad betyder det konkret och förstå mer och mer av den här värdegrunden och hur den omsätts i praktiken. En människosyn i praktiken.

Det var några tankar till det här temat och nu tänkte jag avsluta med den här dikten av Frans Carlgren, som jag läste förut.

Beslut

*Människan
som hon står inför oss
stammar från urtid men
är bara en början*

*Vem kan säga:
här är människans gränser?
Ingen av oss har ju sett
allt som ryms hos en människa*

*Men ett kan vi lära oss se:
i ögats ljus
i hjärtats värme
i lemmarnas kraft
inom människan
som står inför oss
lever den andra människan
hon som är enbart
ljus
värme
kraft
och som har fattat ett oåtertagbart beslut:
att aldrig ge upp
att alltid återkomma
att oupphörligt
genom årtusenden
bidra till jordens förvandling.*

Den här kunde man skicka till kommunerna.

Tack!

Lördagen den 3 maj

LYTT – ERKJENN

En musikalsk tilnærming
av Gerd Eva Valøen

Innlegg I

Tittelen i dag er: Lyssna - uppleva – kunnskapa. (Lytt og erkjenn). Vi skal sette fokus på hvordan musikalske begreper kan (återfinnas) gjenkjennes i menneskelig samvaro.

Min først erfaring i helsepedagogikk fikk jeg på Helgestahemmet på begynnelsen av 1970-tallet. En varm sommerdag vandret vi til Nådhammar med flickorna. Etter rasten ute i naturen var det umulig å få frøken X med på hemvägen. Hun satt og satt til tross for at kloke og erfarne medarbeidere prøvde med språklige overtalelser, men nei. Så begynte en yngre mannlig medarbeider å klappe taktfast i hendene mens han sang ”Her kommer vår prinsessa så lett og glad, hurra!” Det var virksomt, opp og stå. Frøken X ble klappet og sunget hjemover. Der ord og forklaringer måtte gi tapt, kunne sang og rytme virke forløsende.

I løpet av mitt masterstudium i steinerpedagogikk ble jeg oppmerksom på at syn og hørsel har blitt tillagt ulik betydning i vestlig forskning. Erfaringer som kan visualiseres måles eller veies har fått en sentral plass, mens den lyttende faktoren har vært lite påaktet. Når vi kommer inn i lyttingens sfære, er vi i et kvalitativt felt hvor stemninger og følelser dukker opp, og de er vanskelige å måle. Min masteroppgave hadde som tittel: Veiledning sett i lys av musikalske begreper. Jeg erfarte at musikalske begreper leder oss inn i et lyttende felt, og det kan være en ledetråd i alle mellommenneskelige sammenhenger.

Vi skal ikke gå inn på musikk som kunstart men se om musikalske begreper kan gi inspirasjon til vårt yrkesliv, det være seg som pedagog, terapeut eller samværspartner, som gruppeleder eller deltager. Jeg vil belyse 3 aspekter som er velkjente i antroposofisk menneskekunnskap: INNHOLD/FORM – STEMNING - RYTME . Vi kan erfare at disse 3 stikkordene har en sammenheng med menneskets sjel liv representert ved de tre sjelekraftene tanke, følelse og vilje. Det innholdsmessige knyttet til tanken, det stemningsmessige til følelsen og rytme til viljen.

INNHOLD/FORM

I musikkens verden tilsvarende melodien det tankemessige elementet. En melodifrase beskrives ofte som spørsmål og svar, som for og ettersetning. Eks.: Jeg er trett og går til ro. Her er melodien preget av struktur og klarhet. Tilsvarende musikkens melodilinje kan vi se en parallell i hvordan temaer blir presentert i undervisning og samtaler. I enhver undervisningstime eller samtale hersker et formprinsipp. Vi har begynnelse, midtdel og avslutning, helhet/del, repetisjon/variasjon. Vi har gjerne et hovedtema som består av flere undertemaer med ulike små motiver. De korte motivene må bindes sammen for å gi en bærende helhet.

Siden antikken har to greske gudeskikkelser, Apollon og Dionysos blitt stående som representanter for to typer grunnholdning til tilværelsen, to forskjellige formprinsipper.

Apollinske og dionysiske formkrefter

Apollon: Inngangsporten på templet i Delfi bærer innskriften ”Kjenn deg selv” og ”Alt med måte”. Ordene viser grunntrekk ved den apollinske livsholdningen. Den bærer preg av orden, måtehold, klarhet, balanse, harmoni og erkjennelse.

Dionysos var fruktbarhetens, vårløsningens, blodets og rusens representant. Den dionysiske livsholdningen tenderer mot det ekstatiske, følelsesmessige, berusende, hengivende og grensesprengende.

Hvordan kan vi nytte av innsikt i disse to formprinsippene når vi leder eller deltar i en gruppe? Hvis temaene kommer hulter til bulter, må vi anstrenge oss for å holde fokus slik at vi ikke mister hovedtemaet. Med spørsmål og innspill kan vi avgrense og sentrere oppmerksomheten mot det vesentlige slik at innfallene (sidetemaene) får sin rettmessige plass. Det motsatte kreves hvis det oppstår en tvangsmessig sentrering om et tema, dvs når formprinsippet gjør seg for sterkt gjeldende. Da må man spe på med sidetemaer som har relevans for å løse opp i den strenge formen. Med en viss innsikt i de to nevnte formprinsippene kan vi lytte oss til hva som trengs for å skape en fruktbar situasjon. Vi kan opparbeide en intuitiv fornemmelse for hva som trengs i den gitte situasjonen; - om vi trenger å opprette en klarere form eller om vi må bringe bevegelse og liv inn i situasjonen.

STEMNING

I vestlig musikktradisjon kan vi erfare at musikk har et markant preg av dur eller moll. I folkemusikk og i østlig musikk er den pentatone skalaen hyppig brukt. Melodier basert på de ulike skalatypene gir særegne stemninger, innadvendt, utadvendt, målrettet eller sirkelende. Ved bruk av akkorder forsterkes disse stemningene, og R. Steiner relaterer harmoniene til menneskets følelsesområde. Jeg tør regne med at flere enn meg kan ha opplevd skoletimer eller samvær som dur-aktige med mye energi og positiv tiltakslust og andre som mollstemte med innadvendt og tung stemning. Som lærere og ledere kan vi se det som vår oppgave å skape harmoni, å skape en stemning som er egnet til å understøtte aktiviteten som bedrives, og da kan vi ha god nytte av virkemidler fra musikkens verden. Ved fortelling og instruksjon kan vi lede gruppen fra en grunnstemning til en annen, for eksempel fra moll til dur.

Et eksempel: Ved skoledagens start i 3. klasse meddeler en elev sorgtyngt at hans katt ble påkjørt og døde fra sine 4 kattunger. Ååå, så trist, og stakkars de små! Elever og lærer blir delaktig i tristessen. Alt er tungt inntil en pike spør etter kattungene; hvor store er de, har de åpnet øynene, hvem skal gi dem mat osv. Etter en kort samtale fokusert på kattungene beveget vi oss inn i en stemning av glede og sprudlende liv, og tankene var fremtidsrettede. Den opprinnelige stemningen var ikke blitt undertrykt men den hadde forvandlet seg på tilsvarende måte som vi kan kjenne i musikkens verden, man modulerer fra et stemningsleie til et annet. I dette eksemplet var innholdet av samtalen den vesentlige premiss-skaperen for stemningen, vi beveget oss fra moll til dur.

Nå vil jeg rette oppmerksomheten mot andre musikalske effekter som også kan påvirke stemningsleiet: På norsk er ordet stemning en avledning av stemme (røst). Vårt kroppslige instrument, stemmen kan moduleres slik at vi får frem ulike stemninger. Innsmigrende, morsk, intensiv - - . Klangfarge og dynamikk i stemmebruken gir preg og karakter til innholdet, og det påvirker tilhørernes engasjement. Undersøkelser kan vise at en lærers stemmebruk er signifikant utslagsgivende på elevenes oppmerksomhet. Innholdet som formidles når frem til elevene bare hvis de kjenner seg tiltalt av lærerens stemme. Foruten stemmens klangfarge kan vi bruke styrkegrader som virkemiddel. Vi kan vekke oppmerksomhet ved å tale kraftig eller ved å hviske. Å vektlegge sentrale ord ved å betone

dem kraftig; tilsvarer aksenter. Crescendo vil si at vi går på i styrke når vi vil bringe et budskap til et høydepunkt, og tilsvarende at vi avtar i styrke når en kulminasjon har funnet sted. En jevn taleflom virker generelt søvndyssende mens vektlegging gir holdepunkter. Nå har jeg lagt vekt på hvordan vi som ledere kan tilstrebe å skape et godt samværs- og læringsmiljø. Tilsvarende kan vi lytte intensivt til hvordan våre samværspartnere uttrykker seg. Hvis uttrykket er relativt monotont, kan det være vanskelig å oppfatte hva som er vedkommendes hovedbudskap. Da må vi bruke hele vårt sanseapparat til å fornemme hva som er det vesentlige i vedkommendes uttrykk. Vår aktivt lyttende holdning og støttende spørsmål kan hjelpe til å gjøre budskapet tydeligere for både den som taler og for de som lytter.

I henhold til Steiners tanke om menneskets tre sjelekrefter har stemning sitt sete i følelsene som kroppslig er relatert til mennesket midtfelt. Han vektlegger i mange sammenhenger at følelsen er en formidler mellom tanke og vilje, og at et samspill mellom de tre sjelekraftene er nødvendig for å oppnå en harmonisk helhet. Parallelt kan vi i musikken se at dur/moll, crescendo, aksenter osv skaper stemninger, og de forekommer alltid i sammenheng melodi og rytme. De stemningsskapende effektene er der for å gi preg og karakter til det helhetlige uttrykket. Hvis vi overfører denne tenkningen til det allmennmenneskelige feltet, kan vi konstatere at iakttagelse og omsorg for stemningsfaktoren ved læring og samvær kan være en kilde til klargjøring av tankeinnhold og dessuten gi impulser til intuitiv handlinger.

RYTME - TID

Rytme

Rytme handler om sekvensert tid. I menneskets liv er rytmen en livsnødvendig faktor fra fødsel til død. Våre indre organer pulserer i rytmiske forløp, og regelmessigheten i rytmene er helt avgjørende for vårt velbefinnende. Vi er avhengige av at våre kroppsrytmer er avbalanserte. Som mennesker står vi innspent i naturens rytmiske forløp ved årstider, måneder, uker og døgn i henhold til solens, månens, planetenes og jordens bevegelser. Vekst og regenerering i natur og mennesker retter seg etter disse store rytmene. Stabiliteten som kjennetegner de naturgitte rytmene, gir mennesket opplevelse av gjenkjennelse og trygghet. I våre liv kan vi etterstrebe rytmisk stabilitet for å skape trygghet, for eksempel ved å opprette gode vaner.

Hvis stabiliteten tenderer til å gå over i monotoni, oppstår en søvndyssende stemning. Da er variasjon et velegnet virkemiddel. Variasjon vekker bevissthet og oppmerksomhet, og det gir grunnlag for at dynamikk kan oppstå. I musikken har vi idealer fra veksling mellom kontraster som langsom og hurtig, lange og korte toner, trykk tung og trykk lett. Hørselsopplevelser av rytmisk karakter forplanter seg raskt i kroppen og bringer lemmene i bevegelse. Her kan vi minnes hvordan vår prinsesse ble klappet og sunget hjem til Helgestahemmet. I mitt virke som skolekjøkkenlærer ved Rostadheimen skulle jeg lære en jente å lage vafler på egen hånd. Å huske var hennes problem. Beste virkemiddel for hukommelsen var rytmisk tale med håndbevegelse: Egg, sukker, mel og melk – gjentatt og smør. Først ingrediensene, og så hvor mye av hvert. Når det rytmiske elementet tas i bruk, befester kunnskapen seg i kroppen. Vi kan tale om ”embodied knowledge”. Erindringen er nært knyttet til kroppsbevegelsene. Rytmisk vektlegging er velegnet når noe skal huskes og automatiseres og når vi vil gi impuls til handlinger.

Jeg har nå tatt utgangspunkt i musikalske begreper knyttet til Steiners konsept om at det er en slektskap mellom musikkens tre hovedelementer og menneskets sjelskrefter. kan ha en overføringsverdi til det mellommenneskelige feltet. Melodiens tematiske innhold og form har

sin parallell i tankens struktur. Dur/moll og andre musikalske affekter gjenspeiler seg i stemningene. Rytme, timing og pauser er nær tilknyttet viljeslivet.

I min innledende historie fra Helgestahemmet så vi at en musikalsk tilnærming var egnet til å løse opp i den fastlåste situasjonen. Når vi skal finne veier til en intuitiv metodikk, må vi søke informasjon gjennom våre sanser. I den antroposofiske skoleringen for å komme til intuitiv metodikk benytter vi syn og hørsel som er to av våre hovedporter til å forstå verden. Synet er det fysiske grunnlaget for imaginasjonen som kan forstås som en indre billeddannelse, mens hørselen, eller bedre sagt lyttingen, er det fysiske fundament for inspirasjon. Både når vi hører på musikk og lytter til medmennesker i daglig samvær, kan vi bli inspirert uten å begripe hvorfor med vår våkne forstand. Det blir nærmest blåst en begeistring inn i oss, inn i vårt pulserende følelsesområde som også kjennetegnes ved en drømmetilstand.

I dagligtale sier vi gjerne at:

”jeg så for meg hvordan saken måtte ordnes” (imanasjon)

” jeg lyttet meg inn i situasjonen og ble inspirert til å handle på en viss måte” (inspirasjon)

”på intuisjon handlet jeg slik eller sånn” (intuisjon).

Som ung lærer og miljøarbeider handlet jeg ofte ut fra det jeg vil kalle en ”magefølelse”, og det passet faktisk bra ganske ofte. Og hva så: Er det ikke da tilstrekkelig hvis man er i stand til å handle adekvat ut fra spontane innskytelser? Som jeg ser det så kan man takle mange dagligdagse situasjoner ved å stole på magefølelsen. Men i den grad jeg vil søke å finne en intuitiv metode i min profesjonelle yrkesutøvelse, blir det vesentlig å sammenholde erfaringer slik at jeg kan erkjenne på hvilket grunnlag min intuitive innsikt oppstår. Å kunne kommunisere egne erfaringer til andre i et tilgjengelig språk er også en forutsetning for å bedrive forskning. Steiner beskriver imanasjon, inspirasjon og intuisjon som tre stadier med tanke på åndsskolering og som metodikk i pedagogisk sammenheng. Han karakteriserer de tre stadiene ved verbene: Sehen, Høren und Ichen. Imanasjon og inspirasjon kan erfares ved fordypelse gjennom syn og hørsel. Intuitiv erkjennelse er en jegaktivitet som bygger disse erfaringene. Hva har jeg sett, hva har jeg hørt? Hvordan kan jeg fortolke og forklare det jeg har sett og hørt, og hvilke handlinger gir det opphav til? Jeg har i nå tatt utgangspunkt i musikalske begreper slik de kan erfares som ideal for mellommenneskelige forhold. Det bringer oss inn i lyttingens sfære, hvor vi kan hente inspirasjon. Den er å betrakte som forstadium og grunnlag for den intuitive innsikt og for den intuitive metodikk. Jeg håper at innledningen kan gi grunnlag for gruppesamtalene.

Innlegg II

I forrige økt hadde jeg arbeid i helsepedagogiske grupper i tankene. Nå kan dere flytte oppmerksomheten i retning veiledning og samarbeid med medarbeidere. I mange yrker så som omsorgsykker og i håndverk handler yrkesutøverne ut fra det man kaller ”embodied knowledge” eller taus kunnskap. Man vet spontant hva som må til, men det er ikke like lett å forklare. I mitt masterarbeid fikk jeg en utfordring ved at jeg måtte sette ord på hva som lå til grunn for min yrkespraksis. Jeg skal innrømme at jeg syntes det var vanskelig å sette ord på hva som lå til grunn for mine prioriteringer i veiledning av studenter. I ettertid er jeg takknemlig for å ha fått tid til å granske min yrkespraksis. Forhåpentligvis vil dere gjenkjenne fenomenene som jeg vil belyse ved å ta to eksempler fra veiledningstimer. Begrepene er dissonans/konsonans og ostinat.

Dissonans

Dissonans og konsonans er et begrepspar i musikkterminologien. De forteller noe om en stemning, et fundamentalt anliggende i enhver sammenheng. Konsonans er en samklang som hviler i seg selv og umiddelbart tilfredsstillende øret. I hverdagspråket benevnes konsonans som

harmoni, samklang eller velklang. Dissonans betyr samklang av toner som ikke hviler i seg selv, men preges av en indre spenning. I en dissonans skjærer enkelte toner seg ut av helheten slik at akkorden formelig står og dirrer. Nå vil jeg gi et eksempel på en veiledningssamtale som startet i en dissonant stemning og endte i samklang.

Studenten kom til avtalt veiledningstime på mitt kontor. Jeg hadde forberedt meg til samtalen ved å studere et skriftlig oppgaveutkast som hun leverte et par dager i forveien. Vi hilste begge på en vennlig måte. Mens jeg ryddet bort papirer fra min pult, gjespet studenten høylydt to ganger. Den tredje gjespen kom idet jeg snudde meg mot henne. Jeg følte meg ille berørt, og mange tanker surret i bakhodet: ”Er hun misfornøyd med meg som veileder? Eller kanskje hun har gode grunner for å være trøtt? Skal jeg bemerke denne spesielle oppstarten?” Følgende ordveksling fant sted (V = veileder, S = student):

V: Du er visst veldig trøtt i dag - - -?

S: Beklager så mye. Jeg er ikke trøtt, men jeg bare må gjespe.

V: Det er kanskje litt dårlig luft her inne?

S: Nei, det er ikke dårlig luft her. Det er bare det at - - - . Jeg har aldri tenkt på det før, men når du spør slik, så kommer jeg på noe. Det har ikke direkte med deg å gjøre at jeg må gjespe.

V: Fint at du sier det, for jeg ble litt usikker - - - .

S: Beklager igjen! For at du skal skjønne det hele, forteller jeg like godt hva det var jeg kom på. Du skjønner at da jeg gikk på barneskolen, var min mor veldig til å følge meg opp. Ettermiddagen var organisert med fast leksetid. Regelen var at jeg skulle gjøre leksene på egen hånd, og så skulle hun se over. Jeg gjorde så godt jeg kunne, men det var selvfølgelig feil med og/å, da/når, kommafeil osv Min mor kom alltid med samme reaksjon: ”Nei og nei!”, sutret hun, ” vet du ikke det, og kan du ikke det? Du må jo høre at det skal være og, ikke å - - - . Jeg må være en dårlig mor når du ikke kan så enkle ting!” Jeg ble alltid oppgitt og sliten av disse scenene, men jeg måtte bare innfine meg med hennes reaksjoner.

Når du begynte å spørre meg om jeg er trøtt, fikk jeg plutselig en klar forståelse av hvorfor jeg gjesper uten å ha noen særlig grunn for det. Denne situasjonen minner meg om leksetimene hjemme. Jeg har gjort et arbeide, og du skal kritisere det.

V: Oi, oi, i dag har du nøstet opp livstråden fra langt tilbake. Gamle inngrodder minner kan kaste lys over dagen i dag. Si meg, oppfatter du det som at jeg skal kritisere ditt skriftlige arbeide?

S: Ja, jeg gjør det selv om det kanskje ikke høres helt voksent ut.

V: Da foreslår jeg at du spør meg om råd i stedet for at jeg buser på med det som trenger videre bearbeidelse.

S: Nei, jeg ber deg om å gå igjennom oppgaven med meg. Si ærlig hva du tenker. Jeg er ikke i stand til å snu på gamle vaner sånn med en gang, men jeg ser klart at jeg skal bearbeide det som har kommet opp i dag.

Før jeg reflekterer mer over samtalen, vil jeg si noe om mitt personlige forhold til fenomenet dissonans. Dissonanser, forstått som misstemning, i mellommenneskelige forhold, er noe jeg har opplevd som ensidig plagsomt inntil jeg for et par år siden studerte dissonansen som musikalsk fenomen. Da fikk jeg blikk for dens betydning. For å oppløse en dissonans i musikken kan man modulere, dvs flytte en eller flere toner til et nytt ståsted. Det jeg finner særdeles interessant, er at bare en halvtones forflytning kan oppløse en dissonans. En lignende opplevelse kan vi også kjenne igjen i det mellommenneskelige, det kreves en bevegelse for å komme til et nytt ståsted, en forløsning. ”Det lille halvtonetrinnet” som er det avgjørende i musikken, kan i sosial sammenheng være en oppmerksomhetsbevegelse slik at en person kan sette seg inn i motpartens sted. Det krever ikke nødvendigvis lange samtaler og diskusjoner for å løse i en fastlåst situasjon. Man må lytte til hverandre, dvs. skape et nytt

oppmerksomhetsperspektiv for å bli i stand til å oppnå ny forståelse. Liksom dissonanser beriker musikken, kan de sette farge på hverdagen. De kan virke livgivende så sant de ikke blir en permanent og fastlåst tilstand.

Igor Stravinsky er opptatt av dissonansens betydning og sier: ”Når harmonien forstyrres ved tilføyelse av uvedkommende toner, oppstår dissonans. Ordet dissonans får liksom et svakt skjær av noe syndefullt over seg” (Stravinsky, 1949, s. 24). I veiledningssamtalen forekom dissonansen med alle disse sjatteringene. For å tale med Stravinsky så regnes det som litt syndefullt å gjespe en veileder rett opp i ansiktet. I tråd med Festingers begrep om konkurrerende kognisjoner, så viser det seg at studenten bærer på et gammelt mønster som hun selv oppdager, og hun synes ikke at den er adekvat for denne voksne situasjonen. Umiddelbart kan hun ikke snu om på gamle mønstre, men hun har fått en impuls til å arbeide med saken. Den dissonerende stemningen ville gitt samtalen et uforløst preg hvis den ikke hadde blitt brakt til oppløsning. En konsonans oppsto mellom oss når forklaringen ble gitt. I samforstand kunne vi gå løs på dagens tema. Studenten ble ganske overveldet av å oppdage gamle strukturer i sine reaksjoner, og det ga henne ansats til fremtidig bearbeidelse. Dissonansen er ikke et problem i seg selv. Som erfart her, kan den bidra til positiv utvikling når den blir løftet opp i bevisstheten og får et erkjennelsens lys over seg.

Konsonans/samklang

Det kan også forekomme at samvær er preget av konsonans/samklang. Begge parter har sammenfallende syn på spørsmålene som drøftes. Det oppstår en god og trygg stemning, og ofte speiler deltagerne hverandre i sittestilling og kroppsspråk. Kan det være noe problem forbundet med denne harmoniske tilstanden? Den er et godt utgangspunkt, men den kan også bli ensformig og uten spennvidde. Da kan det være på sin plass å sette inn et vekkende moment. En verbal dissonans kan settes inn i form av påstander eller vekkende spørsmål som trenger belysning. Det bringer inn større grad av kritisk tenkning og aktiverer evnen til å skjelne. Det vil oppstå en indre spenning som ikke gir hvile før den bringes til en ny konsonans.

Ostinato

Uttrykket kommer fra det latinske *obstinatus* og betyr *vedholdende*. Det kjennetegner en melodisk og rytmisk frase som stadig gjentas i et musikkstykke i en eller flere stemmer. Ostinato fungerer som et formelt skjelett for en flerstemmig sats. Det gir verket en dypt befestet signatur som ligger under melodiføringen. I kanon for 3 fioliner og kontrabass av Johann Pachelbel forekommer et usvikelig ostinato i basstemmen som gjentar sitt totakts motiv 28 ganger. Hver gang jeg hører Pachelbels kanon, oppstår en indre billedflom i meg. Jeg ser for meg en seilbåt på sin ferd med bassen som kjøler og melodistemmene som seil. Alt etter forholdene vifter seilene rolig eller flakkende, men kjølen holder stø kurs selv når stormkastene setter inn. Båten gir assosiasjoner til min egen biografi. I denne finnes også et ostinato, en vedvarende grunnstemning. Gjennom livets farvann av opplevelser og avgjørelser rir jeg på samme kjøler. Hos studenter som jeg har samarbeidet med over lengre tid, kan jeg fornemme en grunnstemning for hvordan de møter fag og utfordringer. Etter en tids bekjentskap kan jeg øyne studentens ostinat; jeg gjenkjenner grunnspørsmålene og holdningene til seg selv og omverdenen som stadig dukker opp. Det kan være ”bedre-viten”, unnfalighet, påståelighet osv.

Som konkret eksempel på et gjentakende ostinat vil jeg nevne en selvutslettende holdning. En faglig godt kvalifisert student legger frem sine forslag til innhold og undervisningsmetode til en praksisperiode. I det lille tidsspennet som oppstår før jeg rekker å gi respons, skyter

studenten inn sine egne motforestillinger. Han nærmest trekker tilbake sine forslag ved å betrakte dem som ubrukelige. Dette gjentar seg i ulike avskygninger i veiledningstimene. Billedlig sett opplever jeg at hans trofaste ledsager er en streng kritiker som sitter på skulderen og angriper utsagnene før jeg som veileder slipper til. Jeg ser det som min oppgave å speile studentens utsagn slik at han får øye på sin tilbøyelighet til å fornekte seg selv og sine planer. Jeg søker å synliggjøre studentens tilvente handlingsrepertoar, det jeg vil kalle hans ostinat. Ved å sette ord på tanker omkring dette temaet kan jeg som veileder hjelpe studenten til å bli seg selv mer bevisst. Han kan bli stolt over sine grunnleggende holdninger, eller han kan få et friere forhold til holdningene hvis de er av en kuende karakter. Han kan ved senere anledninger selv befri seg fra det fastlåste reaksjonsmønsteret, sitt ostinat.

Vi har nå sett på situasjoner hvor synsinntrykk og lytting er koblet til hverandre. En kobling av disse gir meg som veileder impuls til å stille spørsmål, til handling. Jeg vil gjerne bringe inn to momenter ligger meg sterkt på hjertet i helsepedagogisk sammenheng. Det ble ikke tid til dem i første innlegg, men nå tar vi oss tid til å se litt nærmere på tidselementets betydning:

Timing

”Timing” er et velkjent begrep fra musikkens verden, og det handler om å være ute i rette tid. I vårt yrke som lærere eller terapeuter kan vi erfare at god timing er av avgjørende betydning. Daglig oppstår det et utall av valgsituasjoner i en gruppe. På bakgrunn av vår kjennskap til gruppen må vi ta et bevisst valg i forhold til tidsbruken, som for eksempel

- Når har vi ventet lenge nok på at enkelte i gruppen skal avslutte sine ”affærer” slik at det kan bli ro?
- Hvor mange skal få komme til med sine historier som i og for seg kan være relevante?
- Når er det på tide å avslutte en aktivitet?

I en undersøkelse jeg gjorde blant studenter i praksis, ble følgende situasjon lagt frem under benevnelsen ”Det gylne øyeblikk”. Studenten hadde 3 ukers praksis i 8. klasse. En gutt var innesluttet, ukonsentrert og vegret seg for nær kontakt med andre. Jeg bestemte meg for å la ham være i fred en stund selv om han ikke fulgte med, og jeg avventet hva som kunne fange hans interesse. På et tidspunkt fortalte jeg at jeg er data-instruktør, og så begynte jeg å bruke en del eksempler fra ”data-verdenen”. Det var alt som skulle til. Etter denne timen fikk jeg komme i fysisk nærhet av ham, og det beste av alt: Han fattet interesse for undervisningens innhold.

Studenten har med stor sannsynlighet tenkt både frem og tilbake på hvordan han skal prøve å nærme seg denne eleven som tilsynelatende ikke følger med. Hun holdt seg tilbake inntil det plutselig fantes en åpning, det gylne øyeblikket. Studenten grep sjansen til å nærme seg eleven med et tema de hadde felles, og eleven fattet interesse for studenten og det han brakte. Som vi ser så er timingen viktig for at et innspill skal virke maksimalt, og på samme måte er det pausene. De krever også en følelse for timing.

Pause

I musikken forekommer pauser av ulik lengde. Pausen kan gi tid til at foregående strofe får klinge ut, og/eller de kan skape en fortettet spenning for det som skal komme videre. På lignende måte virker pausene i en samtale. I effektive og målrettede sammenhenger kan pauser virke provoserende på mennesker, og det kan virke som om man søler bort verdifull tid. I menneskelig samvær er pausene derimot av den aller største betydning. De kan virke megetsigende og fungere som kreative rom. Ved å tillate seg å ta en pause kan samtalepartnern uttrykke at han har fått noe å tenke på og at han tenker, at han trenger hjelp

til å finne veien videre eller at han føler seg presset etc. Som pedagog/terapeut trenger man å oppøve en sensibilitet for pausens uttrykk. Oftest kan man ut fra foregående utsagn og en intuitiv innlevelse fornemme hva pausen er uttrykk for. Når det gjelder å avlese pausens nødvendige lengde, balanserer vi ofte på en knivsegg. På den ene siden kan man være så ivrig, hjelpsom og påtrengende at man fratrar den andre et nødvendig hvilerom. På den andre siden kan man som tilbakelent og avventende samtalepartner nagle den andre til sin egen hjelpeløshet.

I helsepedagogikk er det særdeles viktig med god timing og at vi ikke er redd for pauser. Mange barn har en langsom ”puls”. De hører hva du sier, men klarer ikke å omsette innholdet like raskt. Når vi ikke får respons på spørsmål og utsagn, er det lett gjort å gjenta. Det er oftest bedre å vente slik at barnet får den tiden det trenger på å forme sitt uttrykk. Min kollega Bente Edlund, fortalte om en episode som belyser pausens betydning. Salg av rundstykker. 10 kr og 5 tilbake. Lykkelig selger som hadde løst regnestykket ved egen innsats.

Avslutningsvis vil jeg referere til Goethes uttalelser da han skrev Egmont. Han sier: I første omgang hengir jeg meg til et sanseinntrykk som jeg kaller imaginasjon. Dette gir seg utslag i forskjellige stemninger. Ved gjentatt kontemplasjon oppstår coherence (sammenheng) mellom disse. Når synsinntrykk og den omgivende stemning (det musikalske, lyttende) harmoniseres til en totalitet, kommer intuisjonen, en dyp innsikt som kommer som lyn fra klar himmel. Man får en følelse av å være et instrument for en åndelig realitet. Han sier videre at det er helt nødvendig å være åpen for å få de rette innfallene. Man må ha tillit til den kraft som ligger i den kunstneriske inspirasjon, i det lyttende feltet. Steiner er åndelig i slekt med Goethe i sin beskrivelse av disse tre trinnene. Han skildrer imaginasjonen som det bevisste elementet, knyttet til synssansen og tenkningen. Inspirasjonen ligger i det halvbevisste, drømmeaktige følelsesfeltet hvor musikken og lyttingen har sitt sete. Intuisjonen er knyttet til vilje og handling og kommer som en dyp innsikt fra det ubevisste området. SEHEN – HÖREN – ICHEN

To sitater helt til slutt:

R W Emerson: On education

We should choose intuition instead of tuition.

A Einstein

The intuitive mind is a sacred gift and the rational mind is a faithful server. We have created a society that honours the servant and has forgotten the gift.

Gruppeoppgave

Har du erfaring med at en lyttende holdning kan lede til intuitive impulser?

- for eksempel med henblikk på:

- Tankemessig innhold
- Stemning
- Viljesmessige ytringer

Tack!

Söndagen den 4 maj

PUNKT OCH KRETS – POLÄRA VÄGAR TILL INTUITION

av Ekkehard Fiedler

Jag har aldrig suttit som pilot i cockpit men jag hoppas dock kunna styra planet, som gör att ni kan följa mina tankar.

Jag har fått tillfälle nu att öva mig i att se skillnaden mellan språksinne och tankesinne. Ibland hade jag till och med intryck av att svenskarna förstod danskarna och danskarna förstod svenskarna mindre än vad jag själv var förmögen att förstå båda. För mig handlade det ju inte om specifika begrepp utan det handlade om betydelsen.

Punkt och krets – polära vägar fram till intuition. Punkt och krets som den pedagogiska meditationen, står ju som innehåll i centrum för den läkepedagogiska kursen. Men man kan iaktta att Rudolf Steiner inte bara ställer punkt och krets till vårt förfogande som innehåll utan att han genomgående i kursen även ställer metoden till förfogande. Innehållsmässigt sett får vi av Rudolf Steiner i det tionde föredraget denna bild. Han säger att vi på kvällen ska leva oss in i ett medvetande som säger att ”Jag är i Gud”.

Nu är jag lite förvirrad, ursäkta det här blev ett litet fel... Det började ju grant!

Alltså, på kvällen ska vi leva i medvetandet ”I mig är Gud”. Och på morgonen ska vi leva oss in i medvetandet ”Jag är i Gud”. Och det ska vi göra på det sättet att strålar lyser igenom oss hela dagen. Denna anmärkning av Rudolf Steiner tyder på att han talar om kväll och morgon om dessa situationer, men att det mer har att göra med att vi har ett nattmedvetande som betyder ”i mig är Gud”. Och ett dagmedvetande som betyder ”Jag är i Gud”. Vi måste vara medvetna om att denna bild av punkt och krets överhuvudtaget bara är en förutsättning för denna meditation. För vi har för det mesta, som brukligt är i våra sammanhang, utgår vi bara från den geometriska aspekten. En annan aspekt är den som utgår från färgerna, blått och gult, en tredje aspekt är tidsrytmen av kväll och morgon. Och den fjärde aspekten är det innehållsmässiga mantriska aspekten ”i mig är Gud” och ”Jag är i Gud”. Och detta vill jag bara antyda här, och det är mycket viktigt att betona, att dessa fyra steg har mycket, mycket starkt att göra med vår verksamhet. Eftersom man när man ägnar sig åt denna punkt och krets-meditation, kan uppleva att den geometriska sidan, nämligen punkt och krets, egentligen är vårt vanliga medvetande, att när vi tar in färgaspekten kommer vi upp i imaginationens nivå.

Vi kommer upp på det tredje planet, inspirationsplanet, när vi ägnar oss åt aspekten av det rytmiska, in- och utandning och att när vi kommer fram till det innehållsliga planet hamnar på intuitionen. Intuition översatt från latin betyder ”att vara i Gud”, på grekiska entusiasmos, begeistring. Det begrepp som Rudolf Steiner i den läkepedagogiska kursen åter och återigen beskriver som mycket väsentligt. Jag hoppas att det blivit tydligt att punkt och krets-meditationen, sätt på det här viset mycket tydligt har blivit till en punkt. Denna meditation i

sig är också punkt för alla följande meditationer som förekommer i den läkepedagogiska kursen. Det är alltså en krets av meditationer, en stor mängd av meditationer och meditativa anmärkningar, särskilt när det gäller den pedagogiska lagen där Rudolf Steiner visar på vägar hur vi kan harmonisera våra, påverka våra egna väsensled så att de påverkar barnets väsensled på ett harmoniserande sätt. Den tyske läkepedagogen Kurt Vierl, hänvisar till att vi i dessa meditationer verkligen har ansatspunkter till att utveckla väsensleden, till exempel för det väsensled som vi inte har uppnått än, nämligen andeskälvet. Å ena sidan, att som en rent yttre övning, öva sig i talgestaltning, eftersom det i språket finns någonting som lever som redan finns eller som motsvarar något väldigt väsentligt på andeskälvet och som därför kan verka harmoniserande och gestaltande på barnets Jag.

Samtidigt hänvisar Rudolf Steiner till att man skulle öva sig meditera över det som finns som hänvisningar om andeskälvet i skrifterna. Och när man då tar fram teosofin och läser det motsvarande stället där så möter ni genast punkt och krets. Där säger Rudolf Steiner att i det jordiska livet lever det mänskliga Jaget i sina jordiska höljen och andeskälv betyder att Jaget lever som hölje, dvs i det jordiska ”Jag är i Gud” i mina av Gud skapade höljen. Och på andeskälvsplan blir det en omstjälpning och jag måste tänka ”i mig är Gud”. Detta är bara ett exempel på mitt påstående här att själva meditationen av punkt och krets i sig är en punkt nämligen en punkt för en hel omkrets av ytterligare meditationer som vi finner i den läkepedagogiska kursen. Här skulle jag vilja hänvisa till vår första gemensamma kväll och betona att i den uppgiften, den meditativa uppgiften som vi har här i punkt och krets, nämligen att låta den ena föreställningen övergå till den andra eller såsom Rudolf Steiner säger i elfte föredraget, han säger att vi måste först begripa att i den ena föreställningen är kretsen, en krets, och punkten är en punkt. Och att det är det samma, det motsvarar den andra föreställningen, nämligen att kretsen i den andra föreställningen är punkt och punkten i den andra föreställningen är kretsen.

När jag såg eurytmiföreställningen förut så tänkte jag woah, så här rörlig skulle jag vilja vara i mitt tänkande. Och när vi ser här att det finns sammandragande och utvidgande krafter, så får vi vara medvetna om att det handlar om de krafterna som Jon Geelmuyden talade om under första kvällen, nämligen det luciferiska och de arimanska krafterna, nämligen å ena sidan de krafterna som drar ihop, som kontrollerar, som gestaltar och de motsatta krafterna som vidgar, strömmar ut, brer ut sig. Rudolf Steiner sätter i det tolfte föredraget utvecklingsbegreppet som sådant mellan dessa båda krafter av det luciferiska och arimanska och nu närmar vi oss metodiken i läkepedagogiska kursen, exempelvis polariteten mellan första och tolfte föredraget. I första meningen av kursen talar Rudolf Steiner om vår uppgift att fostra respektive läka det barn som har en ofullständig utveckling, det vill säga han ger en yttre beskrivning av vår yrkesuppgift.

I tolfte föredraget använder Rudolf Steiner precis samma begrepp *utveckling*, fostra, läka men omsätter det i en inre aspekt. Första föredragets krets blir till tolfte föredragets punkt. Där talar Rudolf Steiner om att utveckling betyder att hålla en harmonisk mitt mellan det luciferiska och det arimanska. Den hantering av punkt och krets som en polaritetsmetod kan vi hitta genomgående i hela kursen, i bemärkelsen av en specifik metod. Om vi till exempel tar sjukdomsbilderna från det tredje till det femte föredraget, i det tredje och fjärde föredraget finner vi då fyra sjukdomsbeskrivningar, där vi kan säga att här börjar vi i punkten och beskrivningen går ut i kretsen. Och i det femte föredraget hittar vi fyra sjukdomsbilder som går från krets till punkt. De första fyra sjukdomsbilderna är på sätt och vis sjukdomsbilder som utgår från den aktiva människan, nämligen frågan hur tar en individualitet tag i kroppen och därigenom övar sig i att ta tag i och utveckla medvetande i världen. Här gäller det

epilepsin, genom en kroppslighet som är för tät kan inte individualiteten gripa igenom denna kroppslighet, hakar upp sig i punkten och kan inte utveckla en relation till omvärlden, till kretsen. Och tvärtom med barnets hysteri, barnet saknar punkt och förlorar sig omedelbart i kretsen.

De sjukdomsbilder som skildras i femte föredraget brukar jag gärna kalla för den reaktiva människans sjukdomsbilder, eftersom vi ställer en motsatt fråga, vi går inte utifrån punkten till kretsen utan tvärtom, utifrån kretsen till punkten. Frågan är hur verkar världen in på mig och hur hanterar jag detta intryck? När ni tänker på sjukdomsbilden av maniakali (jag vet inte vad som är brukligt, säger man svagsinne?), i den här sjukdomsbilden i det femte föredraget, då är det ju helt tydligt att med svagsinniga barn kommer intrycket utifrån och in, men stannar i barnet, stannar kvar. De barnen, som Rudolf Steiner beskriver, lägger sina händer och fötter överallt. Medan tvärtom de maniakaliska barnen, de som har mani alltså, genast blir från punkt till krets. De förvandlas själva till intryck, krets barn. Detta kan ni studera närmare i förklaringarna och beskrivningarna av den läkepedagogiska läkaren Walter Holzapfel. Men denna metod av punkt och krets hittar man också i enskilda framställningar utifrån människokunskapen. Det är ett märkligt faktum att inte Rudolf Steiner ger denna punkt- och kretsmeditation förrän i tionde föredraget, men att han redan från början gestaltar hela kursen rent metodiskt utifrån denna princip. För de som fortfarande inte har fattat det under kursens gång säger han slutligen i elfte föredraget, att han har menat det på det här viset. När Steiner gör denna teckning i elfte föredraget, då påpekar han att han i femte föredraget framställer människans hela organisation, att han redan då har framställt denna princip. Nämligen när det handlade om frågan hur människans väsensled är konfigurerade.

Ni kanske minns att han ställde fram dessa två bilder, den ena bilden av den fysiska kroppen som ligger helt utanpå och sedan kommer eterkroppen, astralkroppen och Jaget som kärna. Och den helt motsatta föreställningen till detta, där kretsen blir till punkt, och Jag-punkten blir till kretsen, Jag-kretsen. Steiner säger att den medvetna människans fysiska kropp erfar en omstjälpning in i den handlande människans punktkaraktär. Att begripa så att säga att man är ett lägre djur i huvudet, där vi har ett yttre skelett såsom musslorna och snäckorna, medan ett högre utvecklingsstadium, nämligen det inre skelettet, är karaktäristiskt för lemmarnas organisation. Utmaningen, från Steiner, ligger i att utveckla en inre dynamik i denna morfologi och att utveckla en ny anatomi och en ny fysiologi mot bakgrund av detta punkt- och kretsmedvetande. Steiner säger att punkt-och kretstänkandet är grundval för en ny metamorfoslära. Han sågar Goethe i elfte föredraget riktigt ordentligt, det är otroligt! Goethe säger helt abstrakt i sin tes om växternas metamorfos, att växten växer uppifrån och ner och nerifrån och upp och det är väldigt platt och enkelt. Men Goethe var ju egentligen en klyftig person! Här kommer vi återigen in i den här intressanta polariteten av innehåll och metod, för Steiner säger så här i elfte föredraget att när det gäller innehållet har Goethe inte kommit särskilt långt. Men i tolfte föredraget säger Steiner, ni som läkepedagoger ska använda er av Goethes metod. För hur har Goethe kommit fram till sin insikt, hur kunde han gripa tag i växtens väsen, växtens idé, urväxten, hur kunde han få tag i det? Jo, det var på grund av att han studerade avvikelserna i växten. Så här säger Steiner när han omsätter Goethes tanke, normalitet täcker över det väsensartade. Steiner förväntar sig av oss som läkepedagoger och även som socialterapeuter att vi, i och med att vi har tillfälle, betraktar något som inte är normalt utbildat, att vi som har tillfälle att studera dessa avvikelser, vi som har det bästa möjliga tillfället, att studera människans väsen.

Nu får jag akta mig att inte förlora mig i omkretsen utan komma tillbaka till punkten! Men kanske just i detta kan ni uppleva punktens och kretsens kvaliteter. I punkten kommer man

fram till poängen, man konkretiserar någonting. Och när jag tittar på metoden i sig, metodsidan, så kommer jag hela tiden på nya saker som kan exemplifiera det och det har lite kretscharaktär. Jag hoppas att det har blivit tydligt med denna polaritet, detta var alltså en metodintroduktion och nu kommer jag till den egentliga uppgiften, nämligen att visa dessa motsatta vägar fram till intuitionen.

Punkt och kretsbildens beskrivning i det tionde föredraget är nära förknippat med beskrivningen av en femtonårig flicka, Rudolf Steiner lärde känna denna flicka, den 18 juni 1924, i en av de första inrättningarna. Han hade ju noga tittat på just alla dessa barn som till en början kom in i det första läkepedagogiska och antroposofiska arbetet och hade talat om dem. Då när han tittade på denna flicka, uppmanade han medarbetarna till att forska i hennes biografi lite grann och någonstans mellan tredje och fjärde levnadsåret så borde det ha funnits någon slags ockult feber. Och det är det berömda stället i kursen där Rudolf Steiner ställer frågan till läkepedagogerna i Lauenstein, ”har ni utforskat det, var det så här?” och då bekräftade läkepedagogerna det, ”ja, det fanns en sådan feber”. Då frågade han ”Vad gjorde ni då?” Tystnad... ”Vad gjorde ni? Ju mer intensivt Rudolf Steiner ställde denna fråga desto mer betryckt blev stämningen bland dem som tillfrågades och Steiner sa ”Ni skulle ha hoppat upp i luften så att det blev hål i taket!”

Av entusiasm. Alltså på tyska *begeistrung*, uppfylld av ande. Steiner sa vidare ”Ni får inte ha några ursäkter för att kunna se en sådan sak, ni måste bli klarseende!” Man kan ju förstå att de här läkepedagogerna sa ”Ja, han har ju det lätt, han kan ju säga sådant här, han som är klarseende”. Men han säger att det är svepskäl, det är undanflykter. Det är undanflykter, pedagogen är bara lat om han inte forskar mer i det där. Och där skiljer han helt tydligt två olika vägar till högre insikt och kunskap. Den ena vägen beskriver han, är nödvändig för den allmänna offentliga forskningen, det är den vägen Steiner framställer i hur man uppnår teosofi och grunddragen. Han säger att det är ett anmärkningsvärt faktum att just antroposofier inte lägger märke till en förmåga som de har eller borde ha, nämligen förmågan att lyssna till en inre intuition. Rudolf Steiner pekar alltså på att detta med intuition inte är någonting som är långt borta, som vi bara efter ett långt och strävsamt liv kan uppnå. För mig är det allt lite grand som Jakobs stege i det Gamla testamentet, ni minns, Jakob ligger och sover, drömmer om en stege som går från Jorden ända upp till himlen. Och jag påminns hela tiden om denna Jakobs stege när jag tänker på den vägen som han beskriver, där man måste kämpa så oändligt mycket för att uppnå bara första steget. Och där man tänker bara helt resignerat att i detta liv kommer jag inte att hinna längre, kanske i nästa liv. Steiner påpekar att vi verkligen bär intuition inom oss och att vi måste utveckla förmågan att nå fram till intuition.

Kanske ni minns kvällen där det handlade om språk och ordet kring Kristofferuslegenden, när Offerus går fram till eremiten och frågar honom, hur kan jag tjäna den högste Herren? Då var jag glad att höra eremitens svar, för då tänkte jag att det där ska jag bygga in i mitt föredrag. Då sa eremiten att det finns två vägar, den ena vägen är den kontemplativa vägen att dra sig ur världen och gå en inre väg och den andra vägen är att gå in i handling och att arbeta i Herrens namn. Jag ska berätta en liten sak, berätta om ett barn, ett av de första barnen som jag hade med att göra inom läkepedagogiken, ett barn som kom från svåra familjeförhållanden och var så att säga miljöskadad, en liten tanig gosse, hela tiden i rörelse. När vi var i skogen hade han alltid ett rep med sig och han slängde det över grenar, ryckte och hängde i det och försökte bryta av kvistarna och grenarna eller han försökte stjälpa och vältra träd. Han sprang i skogen och ville fälla träd! Och ni kan tänka er vilken aptit den här pojken hade! Jag försökte bromsa honom lite grand, men han var helt överlägsen. Någon tid tidigare hade han spelat tillsammans med sin klass Caroline von Heidenbrandts Kristofferusspel. Och då finns det ju

den här scenen att Offerus kommer fram till eremiten och talar med honom och får svaret ”du ska fasta och avstå från mat” och Offerus säger, nej Mästare, den som arbetar måste också äta! Så alltid när jag försökte bromsa pojken aptit svarade han ”Nej Mästare, den som arbetar måste också få äta!”

Ja, har ni andats ut lite grand så vi kan återvända till punkten?

För att karaktärisera dessa båda vägarna skulle jag vilja ta till hjälp två nordiska bilder, den ena kommer från Norge och den andra från Finland. Och jag lade märke till att jag inte hade en svensk bild! Det kanske har att göra med dessa kvalitéer, där man kan säga att med bilden från Norge, hänger ihop med medvetandet, skolningsvägen som har sin ansats i tänkandet och som söker utifrån tänkandet, vägen till den andliga världen. Den finska vägen utgår från den bild, som jag använder mig av, är handlingens väg, där jag hämtar intuitionens mål ur mitt kroppsliga och man kan naturligtvis säga att det där är Norge och det där är Finland, då är kaoset i mitten; Sverige!

Det är svårt att gripa tag i det, svårt att benämna det på något sätt men det som är avgörande är processen som avspeglar sig här, att pendla från det ena till det andra, inte antingen eller, utan både och. Jag hoppas svenskarna inte slår ihjäl mig nu efteråt! Låt oss titta på den norska bilden som jag vill ta fram, den känner ni till allihop, Olav Åstessons Drömkväde. Steiner beskrev att ungefär 400-talet efter Kristus fanns det en mysterieplats i södra Norge och denna plats fanns fram till den tidiga medeltiden och den personen som förestod denna mysterieplats hette Olav Åstesson. Till följd av detta måste man säga att sången Drömkvädet inte är en engångshändelse, även om det framställs som sådant, i det som vi har idag, utan att drömkvädet föreställer och innehåller en skolningsväg som praktiserades där. I kvädet finns det 7 avdelningar och man kan uppleva att dessa 7 avdelningar, dessa 7 steg, skildrar en väg från det fysiska till den eteriska, astrala och sedan till intuitionens värld. Och sedan fortsätter med ett återvändande genom den astrala och eteriska ända in till den fysiska världen och tillbaka. Det som är intressant för oss är att Olav Åstesson upplevde sig själv i sina höljen, första delen börjar med att han stiger upp på morgonen, klär på sig och rider iväg till kyrkan och sätter sig vid kyrkans dörr, även där har vi en polaritet igen. Prästen i kyrkan - Olav vid kyrkans dörr, där slår han sig ned och berättar om sina drömmar. Och på sätt och vis beskriver han den här omvandlingsprocessen, från den ena situationen och in i den andra situationen.

Olav skildrar hur han upplever att han lägger ifrån sig sina höljen i och med detta uppvaknande. Först går han genom etervärlden och han upplever på ett smärtsamt sätt hur han förlorar, går miste om, konfronteras och går miste om naturelementen. Han upplever att han ligger begravd under jord med jordsmak i munnen, han är törstig, han ser vattnet men kan inte dricka det. Han förlorar sina yttre varseblivningsorgan, han hör inte sin häst gnägga, han hör inte fåglarnas sång. Alltså en tydlig förlust av de yttre höljen. Sedan når han bron och går över till stjärnvärlden och där han upplever han hotet av ormen, hunden och tjuren. Man kan uppleva att dessa tre djur avbildar jordmänniskans egen gestalt, jordiska känslgestalt. I ormen möter jag mitt jordetänkandes karaktär, i hunden möter jag min jordekänsla och i tjuren möter jag min jordiska vilja. Och när Olav har brottats med dessa djur så når han fram till stjärnegatan, till paradiset, men mycket liknande det som Richard Moodey har skildrat det i nära-döden upplevelserna. Så möter han en ljus gestalt, som betecknas som gudmor och där finns denna dubbla betydelse, å ena sidan gudmor, fadder och gudsmoder. I nära-döden upplevelsernas skildringar så får man ofta stöta på den här ljusgestalten, som skickar tillbaka individen till jorden igen. Och de som har skickats tillbaka kan aldrig säga bestämt vem detta var, om det var Kristus, om det var en ängel eller om det var en person, som hade gått bort och som man hade en nära relation till. Det inträffar alltså en vändpunkt och Olav återvänder

tillbaka och nu ändras perspektivet. Under vägen fram hade Olav upplevt sina höljen, som han förlorade, på vägen tillbaka, skådar han dessa höljen liksom utifrån. När han vandrade fram genom den själsliga världen, så ser han de andra människorna, man kan också säga att han ser andra människors kamaloka, det vill säga själslivets renande.

När man till exempel får med Olav möta mannen, som är klädd i en blytung mantel och som får lida av sitt jordelivs girighet. Sedan hur han går igenom den eteriska världen, där å ena sidan möter han Grutte Gråskägg. Men sedan också den som möter den mörka sidan, nämligen Kristus. Han möter alltså Kristus i den eteriska världen. Sedan kommer han tillbaka till jorden och han uttalar sina erfarenheter i form av salig prisning. Salig är den som i jordelivet ger bröd till de fattiga, han kommer inte att hotas av hunden vid Gjallarbron. Olav skrider från den fysiska till den eteriska, till den astrala, fram till paradiset värld. Och han varseblir den med sitt nattmedvetande, ”i mig är Gud”. Motbilden är helt annorlunda, alltså den finska bilden, som kommer från Kalevala och nu måste jag akta mig så att jag inte börjar berätta! Sångaren Väinömöinen var i nordlandet och ville fria till nordlandets dotter, men eftersom han inte förmår att smida på Sampo, den magiska kvarnen, så skickas han tillbaka. Nordlandets värdinna Louhi, påminner honom om att han alltid ska se ner mot marken och absolut inte upp mot himlen. Det är som med barnen, han tittar ändå uppåt och han ser på regnbågen, alltså på Gjallarbron. Där ser han Nordlandets dotter, hon sitter och spinner. Han friar till henne och hon ger honom olika uppgifter som han ska lösa till exempel att klyva ett hårstrå eller att skala av skalet på en sten och sedan ska han av skärvorna efter hennes skyttel bygga en båt. Låt denna bild verka lite, som i sagan om Törnrosa, håller vi alla på att spinna lite i vårt huvud.

Mitt medvetande måste se till att jag inte tappar den röda tråden i mitt föredrag! Men i mitt medvetande har jag nästan bara detaljer framför mig, enskilda begrepp, som snarare faller isär som skärvorna efter denna skyttel. Väinömöinens uppgift är alltså att samla dessa skärvor och göra en farkost av dem, så att säga en tankefarkost. Såsom de gamla hinduistiska skrifterna också betecknas som farkoster, det stora skeppet och det lilla skeppet. Väinömöinen bygger båten, men han kan inte forma bogen och stäven på ett sätt att han kan sluta till dem. Det saknas tre ur-ord, alltså skapelseord. Han hittar dem inte i naturen eller i dödsriket. Var kan han hitta dem? Då kommer han till jätten Antero Vipunen, som ligger och sover. Såsom vi sover allihop i vår ämnesomsättning, jätten är bilden för våra livskrafter. Den delen av oss som vi har snörpt till vid reinkarnationsprocessen för att bilda vår egen eterkropp. Det som Olav upplever makrokosmiskt i sin dröm är samma krafter som ligger till grund för gestaltningen av vår kropp, för vår mikrokosmos, därför sover jätten Vipunen. Dessa tillväxtkrafter har gått över gränserna hos honom, på axlarna växer aspen, vid tinningarna en björk, på hakan en al, på skägget växer vinrankor och på pannan är det ekorrgranar. På tänderna är det tallrötter, allt är alltså övertäckt med växtlighet på denna jätte.

I tionde föredraget i kursen säger Steiner att intuition är övertäckt med lite smuts, myrra och med mossa. Föreställ er en svensk sumpmark, där under ligger vår intuition begravd. Väinömöinen drar iväg med sitt svärd och röjer undan all denna växtlighet, hans vän Ilmarinen har smitt en järnstång åt honom och han stöter den in i jättens mun. Kom upp, du människors tjänare, tjänare, alltså människans dräng, varje människa har en sådan dräng, den fysiska kroppen är Jagets dräng. Har ni väckts på det sättet någon gång, som jätten väcktes? Om ni skulle väckas på det sättet skulle ni gapa stort först. Antero, jätten alltså, gapade stort, skrek och Väinömöinen störtade ner i gapet. Där bygger han sig en båt och åker genom inälvorna, medvetandet går ner i ämnesomsättningen, har ni haft det någon gång, medvetandet i ämnesomsättningen, det gör ont, eller hur? Antero skriker, men han vill inte säga skapelseorden, då säger Väinömöinen, nu ska jag bygga en smedja här. Han bygger av sina

kläder, blåsbälgen och tar sitt knä som ett städ, armbågen som hammare, och då är det väldigt spännande. Då säger han så här, om inte du säger de här orden nu, ska jag göra soppa av dina lungor, jag ska steka din lever, jag sätter mitt städ i ditt hjärta. Man vet att dessa organ, lunga lever, njure, hjärta, från läkepedagogiska kursen är medvetandets organ. Det är alltså de organen som i den nedre människan i ämnesomsättningsmänniskan är förutsättningen för att det ska kunna uppstå ett medvetande i den övre människan. Och då får Väinömoinen skapelseorden.

I sjätte föredraget i "Allmän människokunskap" talar Rudolf Steiner om hur vi måste se på hur Jaget lever i kroppen och nu kommer jag till en aspekt som det talades om igår. I huvudet och i tänkandet lever Jaget i ett vaket tillstånd eftersom det lever i bilder, i mellersta människan lever Jaget drömmande, för om det skulle leva lika medvetet i känslan, då skulle det kvävas, Jaget. Jag tar alltid begreppet mardrömmen till hjälp. Och i den nedre människan, ämnesomsättningens och lemmarnas organisation, sover Jaget, eftersom det inte skulle kunna stå ut med att omedelbart leva medvetet i dessa processer. Steiner säger att det till och med skulle brinna upp om det skulle leva medvetet. Väinömoinen tränger alltså medvetet in i denna region och tänder smedens eld, det vill säga vi bär imaginationen, inspirationen och intuitionen i vår kropp. Rudolf Steiner ger i den läkepedagogiska kursen en väg hur man ska kunna komma dit i och med att jag övar seende, det åskådliga seendet

Det är det som Lisbeth Kolmos betecknade som tillvänjning. Steiner har sagt, att om man utvecklar ett sinne för det åskådliga, då kan man leva sig in i en sinnesstämning, och vi hörde talas igår mycket om stämning, sinnestämning. Att leva sig in i det som är tvärtemot, om det nu är en person eller ett objekt, att leva sig in i och stämma in sig på det. Det vill säga om man utvecklar ett sinne för det åskådliga så lever man sig in i en sinnesstämning som leder till att man kommer på en idé, när det finns anledning till det, infall. Alltså infallet som uppstår som växer fram ur det rätta sinnelaget, det är en trestegsprocess som åter och återigen nämns i läkepedagogiska kursen, i tolfte föredraget, alla dessa ting sägs ju inte här för att man ska få veta något teoretiskt. Utan för att man ska få den rätta känslan för det som finns i människans omgivning och för att denna insikt ska tränga in i människans handlandes sfär, om man nu jobbar med den läkepedagogiska kursen under dessa tre aspekter, betraktandet. Det första var alltså imaginationen, den rätta stämningen, det rätta sinnelaget, inspirationen och sedan det rätta sinnelaget ur vilken intuition frigörs. Där har vi en trestegsprocess ifrån symptomatologi, diagnostik och terapi, denna tanke kan man utvidga mot det karmiska till som Dick Tibbling nämnde. Ni minns den biologiska aspekten med tänkandet, där uppfattar vi det karma som varit, som kommer in, präglar in, i det kroppsliga, i mötet med det andra bildas nuvarande karma, den psykosociala nivån och det vi gör terapeutiskt och pedagogiskt, gestaltar det framtida karma.

Jag tackar för tålamodet men jag vill också göra en anmärkning eftersom vi har Majdagarna nu och med denna årstid står i denna ström, där man skulle kunna uppleva påsken som uppståndelsens fest och kunna uppleva det som imaginationen. Kristusmötet med det eteriska, vi skulle kunna uppleva Kristi Himmelfärd som inspirationens fest och Pingsten som begeistringens eller entusiasmens högtid. Jag önskar er begeistring, entusiasm och intuition för arbetet!

Tack!